

LĀTVJU
TAUTSAIMNIEKS

SAIMNIECĪBAS
ĢENERĀLDIREKCIJAS
APGĀDĀ

RĪGĀ, 1943.

Nr. 7/8

SATURA RĀDĪTĀJS.

		Lpp.
<i>Reichsministrs grāfs Šverin fon Krosiks (Schwerin von Krosigk),</i>	Finanču politikas tautsaimnieciskie uzdevumi . . .	97
<i>Inž. mežk. E. Bakūzis,</i>	Lauku saimniecību meži Latvijā	99
<i>A. M.,</i>	Lauksaimniecības un tās atsevišķu nozaļu vai kultūru rentabilitāte	104
<i>K. Opmanis,</i>	Skats Madonas attīstībā	112
	Chronika un informācija	123
	Rakstu saturs vācu valodā	128

INHALTSVERZEICHNIS.

		Seite
<i>Reichsminister Graf Schwerin von Krosigk,</i>	Die volkswirtschaftlichen Aufgaben der Finanz- politik	97
<i>Ing. Sylv. E. Bakūzis,</i>	Private Forstbezirke der einzelnen Gesinde in Lettland	99
<i>A. M.,</i>	Die Rentabilität der Landwirtschaft und deren Zweige oder Kulturen	104
<i>K. Opmanis,</i>	Blick in die Entwicklung von Modohn	112
	Chronik und Information	123
	Kurze Inhaltsübersicht in deutscher Sprache . . .	128

LATVJU TAUTSAIMNIEKS

DER LETTISCHE VOLKSWIRT

ZURNĀLS TAUTSAIMNIECĪBAI, TIRDZNICĪBAI, RŪPNIECĪBAI, FINANCĒM, KOOPERĀCIJAI, LAUKSAIMNIECĪBAS UN MEŽKOPIBAS EKONOMIKAI UN DARBA POLITIKAI

Izdevējs un atbild. redaktors: mag. oec. V. ZĀGARS.
Redaktors: prof. Dr. J. BOKALDERS.
Saimniecības ģenerāldirekcijas apgādā.
Iznāk divreiz mēnesī.
Redakcija: Rīgā, Smlšņu ielā 6.

Herausgeber u. verantw. Schriftl.: Mag. oec. V. ZĀGARS.
Schriftleiter: Prof. Dr. J. BOKALDERS.
Verlag der Generaldirektion der Wirtschaft.
Erscheinungsweise — zweimal im Monat.
Redaktion: Riga, Sandstrasse 6.

2. GADS

*

1943. G.

*

Nr. 7/8

*Finanču reichsministrs
grāfs Šverins fon Krosiks
(Schwerin von Krosigk)*

FINANČU POLĪTIKAS TAUTSAIMNIECISKIE UZDEVUMI.

19. gadsimts ir atstājis 20. gadsimtam lielas neatrisinātas problēmas. Rūpniecības un tehnikas attīstība, iedzīvotāju skaita pieaugums, tautu savstarpējā sacensība — viss tas neatvairāmi prasīja jaunas kārtības radīšanu visās valstīs un saimnieciskās politikas nozarēs un ne mazāk arī sociālā jautājuma taisnīgu atrisinājumu. Līdz 1914. g. vasarai, kad pirmo reizi iekūra pasaules ugunsgrēku, Eiropas tautās šķita valdām optimistiskā ticība progresam, kas neļāva tām saskatīt, cik lielā mērā bija satricināti pastāvošās kārtības pamati. Pirmais pasaules karš no 1914. g. līdz 1918. gadam izraisīja revolūciju politiskās un saimnieciskās domāšanas laukā, kas nav pagājusi gaŗām nevienai no lielajām nācijām, neatstājot pēdas, kaut gan vienīgi fašisms un nacionālisms vilka no šī apvērsuma konsekvences neielaižoties nekādā kompromisā.

Nav jābrīnās, ka arī finanču politika ir piedalījies šai ideju revolūcijā. Kā to izteica Prūsijas karālis Frīdrihs Lielais, finānces ir valsts organisma pamats, bez kuŗām nevar sekmīgi veidoties ne politika ne karaspēks. Pasaules karš piešķīra finanču saimniecībai pavisam jaunu seju. Līdz tā sākumam visu valstu ģenerālstābi bija pārliecināti, ka nākošie karī jau finānciālu iemeslu dēļ būšot tikai īsi. Šīs pārliecības pamatā bija mācība, ko deva gandrīz visi lielie pagātnes karī. Pie tam neievēroja, ka 19. gadsimts, pēc Džona Lo (John Law) akciju blēdību un Francijas revolūcijas asināciju laiku pirmajiem priekštečiem, bija radījis naudas saimniecības laukā jaunu instrumentu — papīra naudu vai, kā to Gēte (Goethe) Faustā nosauca, «Guldeņa papīra rēģu». Šim jaunajam instrumentam, salīdzinot to ar pagātnes

monētu naudu, par visām lietām bija viena priekšrocība: to varēja pēc patikas pavairot. Šo īpašību tas vispirms attaisnoja lielā mērā 1914. — 1918. g. pasaules karā. Lai arī cik liktenīgas bija gandrīz visur šīs parādības sekas, tomēr no šī laika vismaz bija skaidrs, ka nauda kaŗam vairs nenoteica robežas. Kaŗus gan vēl var zaudēt tērauda, ogļu, naufas trūkuma, bet ne vairs naudas trūkuma dēļ.

Protams, kaŗa fināncēšanas problēma ar to tikai bija pārbīdīta citā plāksnē. Lai cik paradoksāli tas izklausās, tā, kā agrāk bija par maz, tā tagad pēkšņi bija par daudz. Šīs bēdas tomēr nedrīkstēja nekādā ziņā vērtēt zemu. Kaŗa un pēckaŗa laiki parādīja, kādā drausmīgā kārtā tautu saimniecības tiek satricinātas un sagrautas, ja nevar stāties pretim nesamērībai starp naudas un preču daudzumu, vai nu tas būtu ar pietiekamu preču pievedumu vai arī, kamēr tas nav iespējams, ar stingru finanču politiku, kas reizē ar kontingentēšanas un cenu un alģu pārraudzības soļiem saimniecības organismu uztur kārtībā.

Naudas un preču nesamērība var būt divējāda: vai ierobežotam preču daudzumam stāv pretim par daudz pirktpēju, vai preču piedāvājums savukārt pārsniedz naudas un preču tirģus iespējamības. Pirmajā gadījumā rodas inflācijas briesmas, otrajā — deflācijas briesmas.

Līdz inflācijai nonāk, kad tautsaimnieciskās vērtību attiecības netiek vairs uzturētas, kad naudas plūdi pārrauj cenu un alģu aizsprostus un līdz ar to zūd katras sapratīgās saimniekošanas mērauklas, kā tas notika vācu inflācijas laiku ellē 1919.—1923. gados.

Deflacija rodas, kad saimnieciskajā apgrozībā sākas sastrēgumi, samazinās pasūtījumi, strādnieki vairs nevar nopelnīt maizi. Deflacija nozīmē bezdarbu. Arī visbagātākās tautas pēc kaŗa nevarēja no tās izbēgt.

Cīņa pret abiem šiem ārdītājiem spēkiem, pret inflaciju un deflaciju, ir jaunais lielais finanču politikas uzdevums, kas nostājies blakus vecajam līdzekļu sagādāšanas uzdevumam. Abi uzdevumi ir viens ar otru cieši saistīti. Jo, lai varētu apkarot inflācijas un deflacijas briesmas, valsts rokās jābūt līdzekļiem, ar ko segt savus izdevumus. Uz inflaciju tiecošos attīstību valstij savlaicīgi jāaizkavē, liekas pirkspējas uztverot un novadot kanālos, kur tās padara nekaitīgas. To izdara ar nodokļu palīdzību vai izņemot kreditus. Ja parādās deflacijas tendences, tad valstij jāiet pretējais ceļš un jāmēģina pirkspējas radīt. To ir darījusi nacionālsociālistiskā finanču politika pēc 1933. gada, ievadot saimniecībā īstermiņa aizdevumus un tā radot kreditus, kuŗu iedarbību vēl pastiprināja — tāpat kā fašistu nodokļu politikas *conchetto productivistico* — plaša vēriena nodokļu atvieglojumi un atlaidumi.

Pet vienmēr jāpatur vērā, ka jāizvairās no galējībām un jāpasargā saimniecību no strukturāliem satricinājumiem. Tāpēc finanču politikas cīņa pret inflaciju nedrīkst novest pie tā, ka saimniecībai atņem vairāk pirkspēju, kā tai nepieciešams, lai varētu savas funkcijas pildīt. Tā ir vecā problēma par nodokļu un valsts kredita robežām. Tāpat arī valsts kreditu radīšanu deflacijas laikā nedrīkst novest tik tālu, ka attīstība pārsviežas pretējā virzienā. *Finanču politikas galvenais uzdevums* tātad ir *uzturēt valsts un saimniecisko dzīvi labā kārtībā*. Tāpat kā tai jālīdzsvaro vajadzības un to segums valsts budžetā, tāpat arī tautas saimniecībā tai jāizlīdzina līdzsvara svārstības.

Šī uzdevuma veikšanai valsts rīcībā ir tradicionālie nodokļu un aizdevumu līdzekļi.

Nodokļi ir svārigākais līdzeklis inflācijas briesmu apkaŗošanai, kreditu politikai pieder izšķiršoais vārds deflatorisku saimniecības sastrēgumu laikos. Nodokļu politikas nozīme tieši kaŗa laikā skaidri redzama. Apstākļos, kad patēriņa labumu piedāvājums spiests samazināties un sakarā ar to civilajā sektorā rodas ievērojams daudzums neizlietotu pirkspēju, ir jāizmanto nodokļu deflatoriska tendence. Bez tam vispār ir lietderīgi, ja iespējami lielāku daļu no kaŗa izdevumiem no paša sākuma sedz ar nodokļiem; ja to nedara tūlīn tagad, tad tas būs jādara vēlāk, kad publisko parādu deldēšanas un procentu problēmas kļūs akūtas. Šī nodokļu sevišķā nozīme kaŗā protams nemazina kredītpolitikas nozīmi. Kaŗa financēšana tikai ar nodokļu palīdzību būtu utopiska. Bez tam arī valsts aizņēmumi var nosmelt pirkspējas, ir pat zināmā mērā taisnība pārspilētājam teicienam, ka nodokļi ņem naudu tur, kur tās nav, aizņēmums turpretim tur, kur tā ir. Citiem vārdiem sakot: kredītam, salīdzinot to ar nodokļiem, ir lielākas piekļāvības priekšrocības. Tāpēc finanču politikas vadībai mūsu dienās jālieto abi šie līdzekļi labi apsvērtā samērā.

Ja esam konstatējuši, ka par finanču politikas galveno uzdevumu jāatzīst kārtības uzturēšana valsts un tautsaimniecības dzīves procesa norisē, tad tas aptver arī īpašu finanču politikas aizgādības pienākumu. Tā nekādā gadījumā nedrīkst improvizēt. Ja tas reiz atļauts rūpniecības un tirdzniecības politikā, tad finanču politikas pienākums ir vienmēr rīkoties apsveŗot nākotnes sekas. Lai Eiropas tautas varētu izturēt un pārvarēt šī kaŗa smago nastu, tad tām nav jābaidās ne no kādām pūlēm, lai, izmantojot visas nodokļu, kreditu un cenu politikas iespējas, uzturētu savas saimniecības funkcijas kārtībā, vai tās atkal atjaunotu, lai arī savās ārējās saimniecības attieksmēs radītu taisnīgas un piemērotas cenu attiecības un ar to no savas puses pasargātu vecās pasaules vienību un kārtību, ka to neiznīcina Eiropai svešas varas.

LAUKU SAIMNIECĪBU MEŽI LATVIJĀ.

Lauku saimniecību mežu stāvoklis Latvijā vēl nav noskaidrots, nav noskaidrota arī to nozīme lauksaimniecībā un mežsaimniecībā vispār. Līdzīgi tas ir arī citās zemēs.

1936. gada Starptautiskais mežsaimniecības kongress Budapeštā atzina, ka «sīkmežu vai zemnieku mežu» jautājums ļoti maz pētīts un ka trūkst pat metodes sīkmežu apsaimniekošanā. Tātad racionāla lauku saimniecību mežu apsaimniekošana ir vispār tikai attīstības sākumā.

Latvijā lauku saimniecību mežu apsaimniekošanas attīstību vēlamā virzienā traucējuši galvenokārt sekojoši faktori:

- 1) zināšanu trūkuma dēļ lauksaimnieki mežu apsaimniekošanā nodara tik rupjas kļūdas, kādas citās lauksaimniecības nozarēs jau sen novērstas;
- 2) atvieglotie noteikumi mežu materiālu saņemšanā no valsts mežiem padarījuši mežu lauksaimnieku acīs mazvērtīgu;
- 3) uzskats, ka Latvijas valsts meži pietiekami var apmierināt visas vajadzības, nepareizās ziņas par lauku saimniecību mežu platībām, ziņu trūkums par mežu sastāvu, traucējis lauku saimniecību mežu nozīmes novērtēšanu.

Pašlaik par lauku saimniecību mežiem pieejamās ziņas ir sekojošas: lauksaimniecības skaitīšanas materiāli, kadastrālās vērtēšanas rezultāti Bauskas, Liepājas un Talsu apriņķī, bij. Latvijas Lauksaimniecības kameras materiāli (apm. par 40.000 ha), ziņas par boļševiku nacionālizētiem mežiem (apm. 200.000 ha) un pašlaik apstrādājami 1942. gada lauku saimniecību mežu iekārtošanas materiāli. Pēc pēdējo materiālu pilnīgas apstrādāšanas varēs lauku saimniecību mežu stāvokli uzskatīt par noskaidrotu.

1. Mežu platības.

Lauksaimniecības skaitīšanās lielās jaunaudžu platības skaitītas par apaugušām plāvām vai ganībām; purvainas meža audzes skaitītas par purviem un izcirtumi par ganībām.

Līdzīgas kļūdas, kaut arī mazākos apmēros, sastopamas arī Latvijas patstāvības laikā izdarītā kadastrālā vērtēšanā, no kuŗas pa daļai ziņas nēmusi lauksaimniecību skaitīšana.

To, ka lauksaimniecības skaitīšanā nav bijis skaidrs jēdziens par mežā ieskaitāmām platībām, jau pierāda paši šo skaitīšanu rezultāti un to salīdzinājums ar 1914. g. un 1942. g. skaitļiem:

Gads	Mežu platība ha
1914.	150.000 (pēc netiešiem aprēķiniem),
1923.	205.253 (lauks. skaitīšanas dati),
1929.	241.949 (lauks. skaitīšanas dati),
1935.	306.439 (lauks. skaitīšanas dati),
1939.	410.890 (lauks. skaitīšanas dati),
1942.	630.000 (pēc 1942. g. mežu iekārtošanas iepriekšējiem datiem).

Mežu platību pieaugumu no 1914. g. līdz 1935. g. varētu vēl uzskatīt par pirmā pasaules kara un sekojošās agrāras pārkārtošanas sekām.

Pieaugums no 1935. g. līdz 1939. g. izskaidrojams vienīgi ar meža jēdziena maiņu, resp. ar noskaidrošanas rezultātu, jo tanī pat laikā arī pieaugusi aŗamzemes platība par 150.000 ha.

1942. g. lauku saimniecību mežu iekārtošanā par mežu vai meža zemi skaitīja sekojošas platības:

- a) zemes platības, uz kuŗām izveidojusies audze ar bieziņu, kas nav mazāka par 0,5;
- b) par retainēm un izcirtumiem pārvērstos mežus;
- c) lauksaimnieciskai izmantošanai nepiemērotas platības, kas noderīgas meža audzēšanai.

Sīkie meža puduri meža platībās netika ieskaitīti, bet no meža platībām netika izslēgtas sīkās nepietiekami apmeŗotās un pa daļai vēl lauksaimnieciski izmantotās platības.

Saimniecību skaits ar mežu un meža zemes platības pa apriņķiem pēc 1942. g. lauku saimniecību mežu iekārtošanas datiem.

Apriņķis	Saimniecību skaits ar mežu	Meža zemes kopplatība ha	Meža zemes platība vidēji vienā saimniecībā ha		
			pēc s-bu kopskaita ar mežu	pēc saimniecību kopskaita	Meža zeme % no lauksaimniecību zemju kopplatības
Rīgas	10 848	77 837	7,2	2,8	20
Cēsu	6 885	59 956	8,8	5,7	23
Valmieras	7 034	58 564	8,4	4,0	17
Valkas	7 815	58 514	7,5	4,1	20
Madonas	7 601	51 792	6,8	3,9	18
	40 183	306 663	7,6	3,8	20
Liepājas	3 458	17 850	5,2	1,5	9
Aizputes	2 997	18 694	6,2	3,6	16
Kuldīgas	3 490	25 796	7,4	3,1	13
Ventspils	3 007	20 474	6,8	2,6	14
Talsu	2 815	17 061	6,0	2,4	13
	15 767	99 875	6,4	2,5	12
Tukuma	4 021	21 368	5,2	3,0	13
Jelgavas	3 106	14 533	4,7	1,1	6
Bauskas	2 451	13 735	5,6	1,8	8
Jēkabpils	3 811	21 858	5,8	2,5	12
Ilūkstes	4 463	17 463	3,9	1,7	10
	17 852	88 957	5,0	1,9	10
Daugavpils	15 823	41 816	3,8	1,2	11
Rēzeknes	11 724	32 760	2,8	1,2	10
Ludzas	7 963	21 237	2,7	1,1	11
Abrenes	9 888	38 001	2,6	1,8	13
	45 398	133 814	3,0	1,3	11
Kopā	119 200	629 309	5,3	2,3	14

Lauku saimniecību mežu visvairāk Vidzemē.

Mežsaimniecībā svarīgs ne tikai mežu daudzums vienā saimniecībā; no svara arī, cik atsevišķos meža gabalos meži sadalīti. Sadrumstalotība ir raksturīga lauku saimniecību mežu īpatnība. Atsevišķi, sīki meža gabali ir vairāk vēja apdraudēti. Mežs dabiski cenšas izveidot vēja drošas mežmalas. Mežmalu koki ir raukti un zaraini. Tātad sīkajos mežos ir daudz tehniski mazvērtīgu mežmalu koku.

Lauku saimniecību mežu sadrumstalotība.

Meža gabalu lielums ha	Mežu platības % no mežu kopplatības	
	Pēc LLK datiem Kurzemē un Zemgalē	Pēc ziņām par nacionālizētiem mežiem
līdz 5	43	8
5 — 10	14	15
10 — 20	25	22
20 — 30	9	15
30 — 50	5	15
50 — 100	4	14
pāri 100		
Kopā	100	100

Vidzemē atsevišķi mežu gabali ir lielāki. Boļševiku nacionālizācija skāra visvairāk lielākos mežu gabalus, tomēr 50% no visas nacionālizēto mežu platības ir tik sīki gabali, kas nesasniedz pat viena normāla valstsmeža kvartāla lielumu.

Mūsu tagadējie meži atrodas vairāk rajonos, kur augsna lauksaimniecībai mazāk piemērota. Pilnīgi dabiski, ka valsts rokās atrodas lielākie mežu masīvi un vairāk vienkopus esošie meži. Lauku saimniecību mežiem ar valsts mežiem teritoriālā saskare ir samērā maza, kā to rāda nacionālizēto mežu novietojums, kaut gan nacionālizētie meži ir tuvāk valsts mežiem nekā atlikušie nenacionālizētie saimniecību meži.

Lauku saimniecību nacionālizēto mežu teritoriālās attieksmes ar valsts mežiem.

Territoriālās attieksmes ar valsts mežiem	% no nacionālizēto mežu kopplatības
Ieslēgti valsts mežā	3
Robežo ar valsts mežiem:	
a) nepasliktinot valsts mežu robežas,	23
b) radot neizdevīgas valsts mežu robežas	23
Līdz 2 km tālu no valsts mežiem	29
2 — 5 km tālu no valsts mežiem	16
5 — 10 km tālu no valsts mežiem	5
pāri 10 km tālu no valsts mežiem	1
Kopā	100

Tātad 74% nacionālizēto mežu pievienošana sagādāja valsts mežsaimniecībai teritoriālas neērtības.

Izdarot mežu ierīcības revīziju boļševiku laikā, 17 valsts mežu novadiem ar mežu platību 70 000 ha pievienojot 12 000 ha nacionālīzētos mežos, atsevišķu meža gabalu skaits pieauga no 184 līdz 447.

Tātad lauku saimniecību meži saskaņā ar to novietojumu uzskatāmi kā dabiski iekļauti lauku saimniecībā un to liktenis nav šķīrāms no visas saimniecības likteņa.

2. Mežu sastāvs.

Diezgan bieži speciālā literatūrā lauku saimniecību mežus sadala divās kategorijās: *dižmežos* un *mazmežos* jeb *plavu* un *ganību* mežos. Arī bij. LLK, sākot lauku saimniecību mežu iekārtošanu, daļiņa mežus divās daļās. Pirmās kategorijas meži bija apmēram atbilstoši 1937. g. mežu aizsardzības likuma jēdzienam, bet pārējie aptvēra koksni ražojošas platības, kuņas pa daļai izmanto arī kā ganības vai plavas. Pret mazmežu kategoriju jāvērs kā mežsaimniecības tā agronomisko darbinieku uzbrukumī, jo mazmežu platības jāpārvērš lauksaimnieciski izmantojamās vai arī mežu stāvoklis jāuzlabo, izkopjot tos par dižmežiem. Šādam iedalījumam ir praktiska nozīme, bet 1942. gadā, izdarot vispārējo lauku saimniecību mežu iekārtošanu, darbu vienkāršojot, no šāda iedalījuma bija jāatsakās un bija iespējams tikai reģistrēt mazmežu koksnes masu, ja tā bija kaut cik ievērojama, bet no platību uzmērīšanas un sīkāka apraksta bija jāatsakās. Pēc iepriekšējām ziņām reģistrēts apmēram 600 000 m³ mazmežu koksnes masas. Tā kā visa masa nav reģistrēta, var domāt, ka mazmežu jeb apaugušo plavu, ganību un koku puduru koksnes masai atbilstošā platība ir apmēram 70 — 100 000 ha.

Meža izcirtumi un citas neapmežotas meža zemes koksni neražo; tāpat ļoti maz ražo arī pārāk izretinātas meža audzes jeb t. s. retaines. Liels neapmežotu platību un retaiņu % raksturo slīkti nostādītu mežsaimniecību.

Meža zemju procentuālais sadalījums pēc apmežotības lauku saimniecību mežos un valsts mežos.

Mežu platības	Nacionālīzētos lauks. mežos	Lauku saimn. mežos 1942. g.	Valsts mežos
Ar mežu aplāts	84,5	85,8	92,8
Retaines	3,1	5,0	1,1
Ar mežu neapklāts	12,4	9,2	6,1
Kopā	100,0	100,0	100,0

1942. gada iepriekšējās ziņas aptver 134 pagastus ar 127 400 ha mežu kopplatību.

Mazvērtīgas retaines un neapmežotas platības lauku saimniecību mežos ir procentuāli divas reizes lielākas nekā valsts mežos.

Pēc 1939. g. lauks. skaitīšanas datiem lauku saimniecību mežos ir 52% skuju koku un 48% lapu koku. Nacionālīzēto mežu apraksti sugu sastāvā uzrāda 73% skuju koku, kas ir ļoti tuvu valsts mežiem (76%). Pagaidām, kamēr drošu datu vēl nav, var tomēr teikt ka *lapu koku procentuāli lauksaimniecību mežos ir vairāk nekā valsts mežos*; it sevišķi relatīvi un arī absolūti vairāk ir baltalkšņu. Ievērojot lauku saimniecību mežu speciālos uzdevumus, šāda parādība nav uzskatāma par nelabvēlīgu.

Mežu kvalitātai raksturošanai ļoti svarīgs ir meža sastāvs vecumklasēs (skuju kokiem, ozolam un osim vecumklasē skaita 20 gadu, pārējiem lapu kokiem — 10 gadus).

Mežu platību % sadalījums pa vecumklasēm.

Vecumklase	Priede		Egle		Lapu koki	
	Nac. lauku saimniec. mežos	Valsts mežos	Nac. lauku saimniec. mežos	Valsts mežos	Nac. lauku saimniec. mežos	Valsts mežos
I	25	24,2	18	14,5	27	18,9
II	37	18,2	32	11,3	37	16,2
III	23	15,3	34	16,2	18	14,6
IV	10	14,8	11	22,2	8	11,7
V	4	11,8	4	19,3	4	9,9
VI	1	8,8	1	11,3	2	9,0
VII un vec.	—	6,9	—	5,2	2	19,7
Kopā	100	100,0	100	100,0	100	100,0

Tātad pirmās 3 vecumklasēs (skuju koki līdz 60 gadiem, lapu koki līdz 30 gadiem) ir lielā pārsvarā, cērtama vecuma audžu pavisam maz.

Aprēķinot izmantošanas normas nacionālīzētiem lauku saimniecību mežiem pēc tādas pat metodes kā valsts mežiem, *no 1 ha meža zemes normāli var cirst 1,0 m³ gadā*; valsts mežos var cirst 3,0 m³ gadā.

Lauku saimniecību mežos faktiski izcirsto vairumu var aprēķināt tikai aptuveni un ne visai droši. Kurināmā materiāla ieguvums lauku saimniecību mežos ir ap 1 400 000 m³, lietkoksnes ieguvums apm. 500 — 600 000 m³, kopā apm. 2 milj. m³ gadā.

Spriežot pēc koksnes eksporta pieauguma, pēdējos konjunktūras gados — 1936. un 1937. gadā vien lauksaimnieki pārdeva 1,5 — 2 milj. m³ lietkoku, iegūstot par to apm. 10 milj. latu ārkārtēju ienākumu. Caurmērā lauksaimnieki pārdeva apm. 200 — 300 000 m³ koksnes gadā.

Lauku saimniecību mežos normālo koksnes ieguvumu var pacelt līdz 4 — 5 m³ gadā no ha, tātad līdz 3 milj. m³ gadā. Protams, lai to sasniegtu, būtu vajadzīgi daži gadu desmiti netraucēta darba.

3. Mežs un lauku saimniecība.

Lauku saimniecībās meža un lauksaimnieciski izmantoto platību robežas nav uzskatāmas par galīgi izveidotām. Vēl ilgus gadus būs nepieciešami pārkārtojumi, apmežojot lauksaimniecībai maznoderīgas platības un pārvēršot lauksaimnieciski izmantotajās platības piemērotās meža zemēs. Tas savukārt vēl pastiprina atzinumu, ka mežs nav šķīrāms no kopējas saimniecības.

Meža uzdevums ir vispirms apgādāt pašu saimniecību ar kurināmo un sīkajiem lietkokiem, periodiski sagādāt būvkokus ēku remontiem un jaunbūvēm un, pārdodot koksnes atlikumu, dod ik gadus saimniecībai ienākumus vai periodiski sagādāt lielākas kapitāla rezerves.

Mežsaimniecība prasa vismazāk darba roku. Rēķinot pa visu meža augšanas laiku, ikgadus vajaga 1 ha meža atjaunošanai un kopšanai 1—2 darba dienas gadā un meža izstrādāšanai 1—2 darba dienas, pie kam mežu darbus var iekārtot no citiem darbiem brīvākā laikā.

Mežs pašu saimniecībā aiztaupa koksnes transportu. Mazmežainos Zemgales apvidos šī iemesla dēļ vienai daļai saimniecību var atmaksāties uz 2—3 ha pat kviešu vietā audzēt baltalkšņus.

Mežsaimniecībā aprēķins un zināšanas vajadzīgas tāpat kā katrā citā lauksaimniecības nozarē. Šo vienkāršo atzinumu diemžēl aizmirsuši pat lauksaimnieki, kas citās nozarēs uzrāda izcilus sasniegumus. Zināmā mērā vainojama arī līdzšinējā agronomiskā palīdzība. Pēdējos Latvijas patstāvības gados stāvoklis gan strauji uzlabojās

Protams, kā lauksaimnieki, tā arī agronomiskie darbinieki var piesavināties tikai mežsaimniecības pamatzināšanas. Speciālists mežsaimnieks lauku saimniecībā tāpat nepieciešams kā kultūrtehnikis un būvtehnikis. Tāpat kā saimniecībā nepieciešams nosusināšanas un būvju plāns, nepieciešams arī speciālista sastādīts mežu iekārtošanas plāns, ar kuņu lauksaimniekam un agronomiskās palīdzības darbiniekiem kopēji jāprot tikt galā.

Mežsaimniecības plāns nodrošina netraucētu saimniecības apgādi ar koksnī, nodrošina mežam iespējami lielākas ražošanas spējas, labākas atjaunošanās iespējas un saimniecībai lielākos ienākumus.

4. Lauku saimniecību mežu lietu kārtošana.

Pirms pirmā pasaules kara Latvijā pastāvēja bij. Krievijas mežu aizsardzības likums, kas plānveidīgai saimniecībai pakļāva tikai par 50 ha lielākos mežus. Pirmie rīkojumi mežu aizsardzībai Latvijas brīvvalstī izdoti 1919. gadā. Mežu aizsardzības likums izdots 1923. g., tas pakļāva mežu aizsardzībai mežus pāri 14 ha. 1928. g. grozījumi normu

palielināja atkal līdz 50 ha, līdz beidzot 1937. g. mežu aizsardzības likums noteica plānveidīgu saimniecību visos mežos, prasot apstiprinātu plānu no 35 ha.

Ar šo likumu valsts uzņēmās arī lauku saimniecību mežu zemju apmežošanu uz sava rēķina. Sakarā ar drīzo kara sākšanos likuma iedarbību grūti novērtēt.

Ar A/S «Latvijas koks» nodibināšanu 1937. gadā labvēlīgi nokārtojās arī lauku saimniecību mežu materiālu pārdošana, kas līdz tam lielāko tiesu atradās nesolīdu tirgotāju rokās.

Intensīvas mežsaimniecības propagandas sākums saistāms ar plašāko mežu dienu organizēšanu ap 1930. g. Ar 1936. g. mežu dienas ikgadus saistīja ap 250 000 dalībniekus, iestādīto kociņu skaits ikgadus sasniedza 1,5 milj. un mežu dienās apmežoto hektaru skaits sniedzās dažos simtos.

1936. gadā LLK nodibina mežkopības nozari, kuŗa savu darba lauku atrod valsts mežsaimniecības darbinieku iesaistīšanā lauku saimniecību mežu lietu kārtošānā ar lauksaimniecības biedrību mežkopības sekcijām, agronomisko darbinieku un mazpulku organizācijas aktivizēšanā arī mežkopības jautājumos un sistēmātiskā lauku saimniecību mežu iekārtošanā jeb mežsaimniecības plānu izstrādāšanā visām lauku saimniecībām. Darbs jau pa daļai bija pabeigts 40 pagastos. Atsevišķus saimniecību plānus LLK nepaspēja līdz savai likvidēšanai izsniegt.

Mežu departamenta privātmežu sekcija, kas dibināta 1938. gadā, sekoja mežu aizsardzības likuma pildīšanai un vadīja apmežošanas darbus lauku saimniecībās.

Boļševiku laika nacionālizācija skāra apm. 200 000 ha lauku saimniecību mežus. Atlikušās saimniecībās, kā arī 10 ha jaunsaimniecībās vēl palika ap 400 000 ha meža. Šāda lieluma jaunsaimniecībās meža tālāka audzēšana nebija vairs iespējama. Arī pārējās saimniecības mežu varēja izmantot tikai saimniecības tiešajām vajadzībām. Koksnes atlikumu paņēma valsts par brīvu. Tādā veidā mežs, ja tā apmēri pārsniedza pašu saimniecības vajadzības, kļuva saimniecībai tikai par nastu.

Ar vācu ienākšanu mežu lietošanas tiesības atdotas bijušiem īpašniekiem.

Lai nodrošinātu mežu kārtīgu apsaimniekošanu pēc to reprivatizācijas un varētu lauku saimniecību mežus iesaistīt kara saimniecību svarīgā koksnes apgādē, Mežu departaments saņēma uzdevumu turpināt un visīsākā laikā pabeigt lauku saimniecību mežu iekārtošanu.

Šinī darbā iesaistīja mežu taksātorus, mežu mērniekus un kultūrtehnikus, mežziņus un mežsargus ar mežsaimniecības skolas izglītību, kā arī lielu skaitu lauku mērn-

kus, studējošos mežkopjus un citus, kas bija piemēroti mērnieku vietas izpildīšanai. Nespeciālisti bija iepriekš vēl jāapmāca, lai tie varētu apmierinoši sastādīt mežu taksācijas aprakstus.

Plānu materiāli bija vajadzīgi no visām Latvijas saimniecībām, bet boļševiku agrārās reformas laikā arķīvi bija sajaukti, daļa plānu sabojāti un kaŗa apstākļos nozuduši. Arī saimniecību valdītāju noskaidrošana prasīja daudz pūļu. Neskatoties uz dažādām grūtībām, mežu darbi 1942. gadā tika paveikti 95% apmērā. 1943. gada vasaras sezonā pabeigs atlikušos meŗa darbus, izdarīs darba pārbaudes, ierīkojot vairākus simtus parauglaukumu visos Latvijas novados. Parauglaukumos demonstrēs meŗa kopšanas paņēmienu un izmantošanas veidus, kā arī noteiks kārtējo meŗu pieaugumu, kas nepieciešams meŗa ciršanas projekta pārbaudei.

Meŗu iekārtošanas rezultātā katra saimniecība, kuŗas kopplatība nav mazāka par 10 ha un kuŗai meŗs vismaz 1 ha, saņems savu meŗu iekārtošanas plānu ar uzzīmētām meŗu platībām atsevišķu audŗu aprakstiem un nākoŗiem 20 gadiem aprēķinātiem, normāli izcērtamiem koksnes vairumiem. Šis plāns būs liels palīgs turpmākajā meŗa apsaimniekošanā, tas noderēs arī iestādēm

daŗādu jautājumu kārtošanā — pēc tā būs iespējams pareizi sadalīt no valsts meŗiem izsniedzamos meŗa materiālus, kā arī noteikt koksnes nodevas.

Sakarā ar meŗu iekārtošanu nepieciešams sastādīt arī pagasta saimniecību kopplānu. Līdz šim pagasta saimniecību kopplāni sastādīti tikai daŗos gadījumos. Pagasta saimniecību kopplāni noderēs ļoti labi arī citām vajadzībām — zemes ierīcības darbiem, ceļu vajadzībām, dabas bagātības pētīšanai, bet it sevišķi tie noderēs pagastu pašvaldībām daŗādo un sareŗģīto uzdevumu izpildīšanai.

Lauku saimniecību meŗu iekārtošanu paredzēts pabeigt līdz 1944. gada 1. aprīlim.

Ar to būs paveikts nevien pašreizējam vajadzībām nepieciešams darbs, bet izdarīts arī liels pamatieguldījums lauku saimniecību meŗsaimniecības pacelšanai nākotnē.

Paredzams, ka līdz ar atsevišķo meŗu iekārtošanas plānu izsniegšanu saimniecībām, tiks izdoti arī jauni noteikumi meŗu apsaimniekošanai, un, miera laikam iestājoties, atjaunosies agronomiskās palīdzības rosība un valsts meŗsaimniecības personālu izdosies tiktāl papildināt, lai varētu sniegt lauksaimniekiem nepieciešamo atbalstu meŗsaimniecības lietās.

Tādēļ mūsu lauksaimniecības rentabilitātes īsais kopsavilkums, kurš pamatots uz Statistiskās pārvaldes 12 gadu (1927./28. — 1938./39. s. g.) grāmatvedības rezultātiem, varēs pa daļai šo robu aizpildīt. Dati saņēti divos piecgadu (1927./32.*) s. g. un 1932./37.*) s. g.), vienā divgadu (1937./39.** s. g.) un vienā 12 gadu (1927./39. s. g.) laika periodos. Caurmēra skaitļi pār vairākiem gadiem dod iespēju taisīt drošākus atzinumus un gūt pareizāku ainu par lauksaimniecības novirzienu, nekā tādi paši skaitļi par atsevišķiem gadiem, kuri pārāk padoti klimatiskiem un citiem gadījuma faktoriem. Par dažiem jautājumiem doti arī atsevišķo gadu lauksaimn. ražošanas rezultāti.

Var likties, ka tagad kaļa apstākļos, kur visa ražošana noris pēc noteikta kaļa saimniecības plāna, priekškaļa dati var maz noderēt, jo mums taču jāražo preces, nevis kuru ražošana izdevīgāka, bet kādas visvairāk vajadzīgas kaļa saimniecībai. Pareizi grāmatvedības dati nevar būt noteicošie faktori mūsu tagadējā saimniekošanā, bet tie ļoti labi noder kā korektīvs dažādu nozaļu un kultūras izvēlē mūsu saimniekošanas plāna robežās. Raksturīgi, ka vairākas tās kultūras, kuļas tagad lauksaimniecības vadība visvairāk propagandē, piemēram, kartupeļi, maizes labība un citas, arī agrāk labi atmaksājušās. Tikai dažām no tām, kā kartupeļu audzēšanai, neveltīja pietiekamu vērību un liekas galvenā kārtā to rentabilitātes nenoskaidrošanas dēļ. Tālāk, ja arī visumā tagadējā lauksaimniecības rentabilitāte, salīdzinot ar agrāko, būs mainījusies sakarā ar mākslīgo mēslu un lauksaimniecības mašīnu trūkumu un citiem kaļa laika faktoriem, tad atsevišķo nozaļu un kultūru savstarpējās rentabilitātes attiecības būs maz grozījušās. Ka tas tā, to rāda lauksaimniecības ražošanu cenu salīdzinājumi.

Lauksaimniecības rezultāti uz 1 ha derīgas zemes.

Gadi	Tīrienesa + vai zaudējums —	
	Latos	% no s-bā ieguldītā kapitāla
1927./28.	+ 18,63	+ 3,2
1928./29.	— 9,47	— 1,6
1929./30.	+ 24,30	+ 4,0
1930./31.	+ 14,88	+ 2,3
1931./32.	— 17,98	— 2,8
1932./33.	+ 4,20	+ 0,7
1933./34.	+ 22,61	+ 3,9
1934./35.	+ 19,46	+ 3,3
1935./36.	+ 16,51	+ 2,3
1936./37.	+ 27,05	+ 4,5
1937./38.	+ 40,08	+ 6,5
1938./39.	+ 35,78	+ 5,6
Caurmērā 1927./39.	+ 16,34	+ 2,8

*) Svērtais caurmērs.

***) Aritmētiskais caurmērs.

Lai, karam izbeidzoties un iestājoties atkal normāliem ražošanas apstākļiem, neatkārtotos kādreizējās neveiksmes, ir ļoti vietā zināt, ko devusi agrākā saimniekošana.

Lauksaimniecības rentabilitātes rezultātu labākai piemērošanai dažāda lieluma saimniecībām, vislabāk tos dot uz 1 ha derīgas zemes (aļamzeme, pļavas, ganības un mežs).

Neskatoties uz lauksaimniecības lielo lomu tautas saimniecībā, tā pašiem lauksaimniekiem ražotājiem nav devusi pietiekami apmierinošus rezultātus. Lauksaimniecības caurmēra tīrienesa sastāda tikai Ls 16,34 vai RM 8,17 no 1 ha derīgas zemes vai 2,8% no saimniecībā ieguldītā kapitāla. Tas norāda, ka lauksaimniecībā turpmāk jāpanāk labāki rezultāti, kas būs iespējams ar augstākām ražām — zemi meliorējot, vairāk mēslojot, sējot labāku sēklu, kultivējot pļavas un ganības.

Raksturīgi, ka saimniekošanas rezultāti atsevišķos gados ir svārstīgi. Tam par iemeslu bijuši galvenā kārtā klimatiskie apstākļi, lauksaimniecības ražošanu cenu un darbu algu svārstības. Tā 1928./29. un 1931./32. s. g. lauksaimniecība pat uzrāda zaudējumus. Pirmā gadījumā (1928./29. s. g.) zaudējumu cēlonis bija pārāk zemas ražas, sakarā ar pārliecīgi lieliem nokrišņiem. Otrā gadījumā (1931./32. s. g.) — zemas ziemāju ražas un, galvenais, zemas lauksaimniecības ražošanu cenas, sakarā ar saimniecības krīzi valstīs — Latvijas ražošanu nopēmējās. Mūsu lauksaimniecībai jāklūst mazāk atkarīgi no klimatiskiem apstākļiem, kas panākams, izdarot plašos apmēros meliorācijas darbus un racionālizējot lauku darbus. Arvien jāievēro lauksaimniecības ražošanu cenu stabilizācija un jāprot izsargāt tās no svešu zemju negatīvas ietekmes ar pareizu lauksaimniecības politiku. Tomēr pateicoties lauksaimnieku centībai un zemes vadības pūlēm uzlabot lauksaimniecības ražošanu apstākļus, ir sasniegti zināmi pozitīvi panākumi, kuri labi saskatāmi, ja rentabilitātes rezultātus sadala pa gadu periodiem.

Tīrienesa lauksaimniecībā.

Gadu periodi	Latos	% no ieguldītā kapitāla
1927./32.	5,09	0,8
1932./37.	27,05	4,5
1937./39.	37,93	6,1

Šie skaitļi rāda noteiktu tendenci uz diezgan strauju lauksaimniecības atmaksāšanu uzlabošanu. Ja viduvēja saimniecība spēj uzrādīt 6% tīrienesu no tanī ieguldītā

kapitāla, tad tas jāuzskata jau par labu sasniegumu. Saprotais šādu rezultātu pēdējos pirms otrā pasaules kara gados sekmeļusī vispārēja strauji kāpjošā saimnieciskā konjunktūra.

Ne visos Latvijas apgabalos lauksaimniecības sasniegumi bijuši vienādi. Augstāko rentabilitāti devusi lauksaimniecība Zemgalē, kur lauku augu kultūrām ir vispieņemotākā augsne, tai seko Kurzeme un Vidzeme, bet pēdējā vietā Latgale.

Tīrienesa + vai zaudējums — procentos no saimniecībā ieguldītā kapitāla.

Gadu periodi	Vidzēmē	Kurzēmē	Zemgalē	Latgalē
1927./32.	- 0,6	+ 0,7	+ 2,3	+ 0,0
1932./37.	+ 2,6	+ 3,6	+ 4,1	+ 1,0
1937./39.	+ 5,4	+ 6,0	+ 7,1	+ 5,0
1927./39.	+ 1,8	+ 2,7	+ 3,8	+ 1,3

Tīrienesa (+) vai zaudējums (-) atsevišķās lauksaimniecības nozarēs (Ls)

	1927./32.	1932./37.	1937./39.	1927./39.
Laukkopība no 1 ha aŗamzemes	+ 13,52	+ 35,88	+ 58,31	+ 29,75
Dārzkopība no 1 ha dārza zemes	+ 50,09	+ 144,33	+ 213,68	+ 115,38
Ļāvkopība no 1 ha ļļāvu	+ 9,94	+ 3,50	+ 4,33	+ 6,92
Govkopība no 1 govslōpa	+ 13,59	- 5,25	+ 20,74	+ 6,93
Cūkkopība no 100 kg gaļas	- 23,85	- 7,26	+ 9,45	- 10,87
Aitkopība no 1 aitas	- 7,13	- 1,14	+ 2,39	- 3,30
Putnkopība no 1 putna	+ 1,28	+ 1,33	+ 1,98	+ 1,42
Bišķkopība no 1 bišķu saimes	+ 5,13	+ 4,87	+ 4,26	+ 4,46

Bez zaudējumiem visos divpadsmit gados noslēdzās vienīgi putnkopība. Arī viena no vislielākām un rentabēlākām nozarēm — laukkopība zaudējumu uzrāda tikai 1928./29. — klimatiskā ziņā ļoti neizdevīgā gadā, visos pārējos noslēdzās ar apmierinošām tīrienesām. Turpretim otrā lielākā nozare — govkopība no 12 gadiem tikai piecos gados devusi tīrienesu, bet pārējos septiņos zaudējumus. Tomēr caurmērā govkopība 1927./39. g. noslēdzās ar pozitīvu rezultātu, uzrādot Ls 6,93 tīrienesas no 1 govslōpa. Bēdīgāk ir ar cūkkopību un aitkopību. Aitkopība tikai pašos pēdējos pārskata gados noslēgusies ar nelieliem atlikumiem. Abas šīs nozares — cūkkopība un aitkopība arī caurmērā 1927./39. g. uzrāda negatīvus rezultātus, dodot zaudējumu. Bišķkopība vienīgi 1928./29. s. g. devusi zaudējumu, bet visos pārējos gados — tīrienesu. Atsevišķos gados visās nozarēs saimniecības rezultātos ir ļoti liela dažādība. Tomēr laukkopībā, dārzkopībā, cūkkopībā, aitkopībā un putnkopībā var saskatīt noteiktu tendenci uz saimniecības rezultātu uzlabošanu, kas vislabāk redzama tīrienesu un zaudējumu tabulā. Tikai sīkajā nozarē — bišķkopībā

Raksturīgi, ka visstraujāk saimniecības rezultāti uzlabojušies Vidzemes un Latgales, bet vismazāk Zemgales saimniecībās. Tas norāda, ka atpalikušām saimniecībām vai veseliem novadiem ir labas izredzes panākt savus tālāk tikušos tuvākos vai tālākos kaimiņus, ja tie nekavējas lietot racionālu saimniecības papēmienus, saprotams, ja vien šai rīcībai ar attiecīgu lauksaimniecības raŗojumu cenu politiku dod iespēju atmaksāties. Tāpat šie skaitļi dod iespēju secināt, ka arī apgabali ar liesām augsnēm var sasniegt labus rezultātus, pievēršoties lopkopībai, kā to redzam Vidzemē.

Saimniecības rezultāti atsevišķās nozarēs.

Atsevišķo lauksaimniecības nozaŗu saimniecības rezultātus grāmatvedības saimniecībās Latvijā var raksturot sekojoša tabula. Ievērojot telpu trūkumu, dodam datus tikai pār atsevišķiem gadu periodiem.

redzam zināmu regresu. Gan jāatzīmē, ka grāmatvedības saimniecībās bišķkopībai piegriezta maza vēriņa, jo caurmērā katrā saimniecībā bijušas tikai nepilnas divas bišķu saimes. Turpretim ļoti svarīgā nozarē — govkopībā arī atsevišķos periodos raŗošanas rezultātos vērojamas svārstības tiklab uz augšu, kā uz leju. Tā pirmo piecu gadu laikā govkopība noslēgusies ar Ls 13,59 lielu tīrienesu no 1 govslōpa, bet nākošajā piecgadē jau ar Ls 5,25 zaudējumu, un pārskata pēdējos divi gados tā devusi atkal Ls 20,74 tīrieneses. Šāda svārstība izskaidrojama ar to, ka mūsu govkopība bija pārāk atkarīgā no ārzemju sviesta tirgiem un novietošanas iespējām. Sviesta cenām ārzemju tirgos slīdot, pasliktinājās arī šīs nozares atmaksāšanās un otrādi. Šo nenormāliību raŗojumu izvērtēšanā valdība pēdējos pirmskara gados centās novērst ar cietām cenām, kuŗām bija jāpārsniedz sviesta raŗošanas pašizmaksas. Tomēr šī tīrienesa, kuŗa 1937./38. g. sasniedza Ls 26,98 no govslōpa, jau kara sākuma priekšvakarā sāk slīdēt uz leju, sastādot 1938./39. s. g. vairs tikai Ls 14,50.

Raksturīgi, ka laukkopība progresējusi visos apgabalos, pie kam visvairāk Vidzemē (no Ls 5,04 zaudējuma uz 1 ha 1927./32 līdz Ls 58,02 tīrienesas 1937./39. s. g.) un Latgalē (no + Ls 0,97 līdz + Ls 49,32), bet vismazāk Kurzemē (no + Ls 17,15 līdz + Ls 53,95), un Zemgalē (no + Ls 32,60 līdz + Ls 64,00). Tomēr pēc ienesības lieluma no 1 ha aņamzemes laukkopībā Zemgale joprojām atrodas pirmā vietā, kaut gan tai jau ļoti tuvu stāv Vidzeme, neskatoties uz augsnes lielu starpību. Šie dati rāda, ka vidzemnieki nevien centīgi lopkopībā, kā to parasti mēdz domāt, bet arī augkopībā. Tīrienesas caurmērs laukkopībā 12 pārskatu gados no 1 ha aņamzemes ir: Zemgalē Ls 44,14, Kurzemē Ls 31,23, Vidzemē Ls 18,06 un Latgalē Ls 15,85.

Pārējās nozares atsevišķos apgabalos devušas šādus caurmēra rezultātus 12 gadu laikā: dārzkopība — tīrienesa uz 1 ha: Vidzemē — Ls 110,62, Kurzemē — Ls 154,64, Zemgalē — Ls 101,75 un Latgalē Ls 79,60; pļavkopība — tīrienesa no 1 ha pļavu: Vidzemē — Ls 5,37, Kurzemē — Ls 7,25, Zemgalē — Ls 7,20 un Latgalē — Ls 9,32; govkopība no 1 govslota: Vidzemē tīrienesa Ls 20,98 (Ls 28,48 — 35,96), Kurzemē zaudējums Ls 9,81, Zemgalē tīrienesa Ls 1,87, Latgalē zaudējums Ls 12,14. Vienīgi Vidzemē govskopība devusi apmierinošus rezultātus; cūkkopība no katriem 100 kg gaļas devusi zaudējumu Vidzemē Ls 11,29, Kurzemē Ls 7,97, Zemgalē Ls 11,54 un Latgalē Ls 13,65; aitkopība caurmērā ik no vienas aitas uzrāda zaudējumu: Vidzemē Ls 3,90, Kurzemē Ls 3,89, Zemgalē Ls 3,35 un Latgalē Ls 0,35; putnkopībā no 1 putna atlikums sastāda: Vidzemē Ls 1,66, Kurzemē Ls 1,26, Zemgalē Ls 1,24 un Latgalē Ls 0,81; biškopības tīrienesa no 1 bišu saimes ir: Vidzemē Ls 4,43, Kurzemē Ls 2,27, Zemgalē Ls 7,07 un Latgalē Ls 5,34.

Kādas nozares līdz otram pasaules kaļam Latvijā devušas vislabākos panākumus?

Saimniekošanas rezultāti no dažādām vienībām nedod vēl pilnīgu atbildi uz šo jautājumu. Te krīt svarā arī ieguldītie līdzekļi un par cik kāda nozare noderējusi par pamatnozari visā ražošanas procesā. Kā galvenās pamatnozares grāmatvedības saimniecībās ir bijušas laukkopība, govkopība un ar to saistītā pļavkopība. Par papildnozārēm uzskatāmas putnkopība un biškopība, kuņas loma saimniekošanā ir bijusi niecīga. Cūkkopība un aitkopība ieņem vidus stāvokli starp pamat- un papildnozārēm un tās piekopj, kaut arī nelielos apmēros, visas grāmatvedības saimniecības.

Atsevišķo lauksaimniecības nozaļu svaru un nozīmi var rādīt caurmēra dati par desmit gadiem (1927./1937.)

	Procentos no:		Tīrienesas (+) vai zaudējumu (-) % no apgrozības tīrienesas + izmaksas
	Bruto ienesas	Kases ieņēmumiem	
Govkopība . . .	35,3	47,0	+ 0,8
Cūkkopība . . .	12,6	11,6	— 6,4
Aitkopība . . .	1,5	0,7	— 7,4
Putnkopība . . .	2,0	1,8	+ 11,1
Biškopība . . .	0,5	0,3	+ 21,1
Darba zirgi . . .	3,0	0,9	—
Kopā no mājas dzīvniekiem . . .	54,9	62,3	
Laukkopība . . .	25,5	27,3	+ 6,9
Dārzkopība . . .	1,8	1,7	+ 20,0
Pļavkopība . . .	0,3	0,3	+ 10,8
Mežkopība . . .	1,8	1,2	—
Kopā no augkopības . . .	28,4	30,5	
Pārējie avoti . . .	16,7	8,2	—
Pavisam kopā . . .	100,0	100,0	—

Pēc bruto ienesas un kases ieņēmumu apmēriem pirmo vietu ieņem govkopība. Pārī 1/3 no visām ienesām un gandrīz pusi no kases ieņēmumiem lauksaimniecībā dod govkopība; tādēļ neskatoties uz tās peļņu vai zaudējumiem zemkopis ir spiests tai veltīt lielu uzmanību. Govkopība ir tā nozare, kas vispilnīgāk var izmantot tos saimniecības ražojumus, kam nav tirgus vai nav iespējams tos lielākos apmēros uz turieni nogādāt, bet jāpatērē pašu saimniecībā, piem., ganības, pļavas vai kūts mēsli, kuņi nepieciešami otrai lielākai nozarei — laukkopībai. Laukkopība dod vairāk kā ceturto daļu no visas lauksaimniecības bruto ienesas un kases ieņēmumiem. Tīrienesas procents no kopīgās apgrozības (bruto ienesa + ražošanas izmaksa) laukkopībā jau daudz augstāks nekā govkopībā un sastāda gandrīz 7%. Trešā pēc apgrozības un kases ieņēmumiem lielākā nozare ir cūkkopība, kuņa apaļos skaitļos dod 13% no visas bruto ienesas un 12% no kases ieņēmumiem. Zaudējumu procents no tīrienesas (šinī gadījumā iztrūkums) cūkkopībā sastāda 6,4. Pārējām nozarēm saimniecības apgrozībā maza loma, jo bruto ienesās vai kases ieņēmumos nepārsniedz 2%. Tomēr kopā šīs sīkās nozares sastāda 26,6% no bruto ienesas un 13,1% no kases ieņēmumiem. Ienesības procents no apgrozības kopsūmmas šīm sīkām nozarēm, izņemot aitkopību, gan augsts. Tā mežkopība devusi 10,8%, putnkopība 11,1%, pļavkopība 20% un biškopība pat 21,1%. Turpretim aitkopība no apgrozības kopsūmmas uzrāda vislielāko zaudējumu, proti 7,4%.

Arī šie dati vēl neizteic atsevišķu lauksaimniecības nozaļu svarīgumu katrā periodā. Bieži vien nākas lauksaimniekiem rēķināties ne tikai ar savām, bet ar visas valsts interesēm. Piemēram, tagad kara laikā, kad sevišķi vajadzīgas tauku vielas un vilna, lopkopjiem jāpieliek visas pūles, lai paplašinātu cūkkopību un aitkopību. Sprotams arī zemes vadībai savukārt jādara viss iespējama, lai šīs nozares būtu rentabilitātes spējīgas, t. i. atmaksātos. Tādēļ arī tagad cenu regulēšanas nolūkā jāzina atsevišķo nozaļu rentabilitāte.

Lauksaimniecības nozaļu atmaksāšanās uzlabošanās resp. tīrienesas pieaugums izskaidrojams ar ražas vai ražojumu cenas palielināšanos no vienas puses un mazākas ražošanas izmaksas (darba spēkam, barībai u. t. t.). Tomēr tuvāki pie šiem faktoriem, izņemot ražas, telpu ekonomijas dēļ nevaram uzkavēties.

Kāda bijusi rentabilitāte atsevišķām lauku augu kultūrām grāmatvedības saimniecībās, raksturo sekojošie skaitļi:

Tīrienesa (+) vai zaudējums (—) no 1 ha attiecīgas kultūras sējumplatības (Ls)

	1927./32.	1932./37.	1937./39.	1927./39.
Rudzi	— 20,57	+ 55,21	+ 90,67	+ 26,93
Ziemas kvieši	+ 47,—	+ 74,90	+ 94,06	+ 66,53
Vasaras kvieši	+ 30,33	+ 79,55	+ 84,93	+ 66,84
Mieži	— 1,86	+ 33,79	+ 72,68	+ 23,96
Auzas	+ 15,69	+ 39,—	+ 59,20	+ 31,87
Kartupeļi	— 11,58	+ 43,49	+ 120,55	+ 32,53
Sakņaugi	— 220,11	— 120,81	— 76,18	— 159,60
Lini	— 34,09	+ 62,85	+ 172,39	+ 39,09
Āboliņš	+ 51,66	+ 39,39	+ 48,78	+ 46,36

Tabulas skaitļi rāda, ka sakņaugi ir vienīgā kultūra, kuŗa visos gadu periodos uzrāda zaudējumus. Tātad pēc statistiskiem datiem šī kultūra lauksaimniekam nav izdevīga. Turpretim lopkopības lietpratēji uzsver sakņaugu lielo nozīmi piena ražas kāpināšanā, tā lopu veselības uzturēšanā. Tādēļ pretēji šādiem grāmatvedības datiem, sakņaugu kultūras drīzāk iet plašumā, kā mazumā; panākot augstākas sakņaugu ražas, nekā tas caurmērā sasniegts grāmatvedības saimniecībās, arī sakņkopība atmaksājas. Uz to norāda arī dotie vidējie dati, jo zaudējumam ir noteikta tendence samazināties. Pārējās kultūras, sākot ar 1933./34. līdz pat pārskata gada beigām 1938./39. s. g., arvien devušas tīrienesas. Vispār, kā to vērojam atsevišķos gadu periodos, visām kultūrām, izņemot āboliņu, pastāv noteikta tendence saimniekošanas rezultātiem uzlaboties, galvenā kārtā sakarā ar ražošanas pašizmaksas samazināšanos un valdības labvēlīgo cenu politiku. Lauksaimniecības ražojumu cenas pēdējos pirms tagadējā pasaules kara gados valsts vadība turēja arvien augstākā līmenī nekā ražošanas pašizmaksu, kas radīja darba prieku un sekmēja ražas pieaugumu. Ražas celšana izvirzījās par galveno faktoru tīrienesas palielināšanā. Pirmā grāmatvedības pārskata periodā (1927./32. s. g.), kad valsts vadība vēl samērā maz rūpējās par lauksaimniecības ražošanas stabilizēšanu un tā bija padota gandrīz vienīgi brīvās sacensības režīmam, vairākas kultūras ar vidējām ražām deva zemkopjiem zaudējumus. Pēdē-

jos gados pilnīgi dibināti visvairāk progresējusi kartupeļu kultūra. Kartupeļi Latvijas apstākļos ļoti piemērots un izdevīgs augs, kādēļ šo sējumu platība arī tagad kara gados turpina paplašināties.

Maizes labības ražošana pēdējos gados arī labi atmaksājas. Tomēr vislielāko atlikumu uzrāda lini. Arī kara saimniecības intereses prasa, lai sevišķu uzmanību veltītu liniem, maizes labībai un kartupeļiem.

Pārdoto laukkopības ražojumu vērtība % no kopienesas.

	1927/32	1932/37	1937/39	1927/39
Rudzi	23,9	41,5	43,6	33,8
Ziemas kvieši	41,6	55,9	52,0	48,8
Vasaras kvieši	10,1	44,6	.	.
Mieži	9,7	18,7	25,2	15,5
Auzas	8,6	6,8	9,0	8,1
Kartupeļi	22,8	16,4	25,7	20,9
Sakņaugi	4,3	4,7	4,3	4,5
Lini	.	73,6	81,3	72,7
Āboliņš	10,6	9,6	17,1	11,3

Pārdoto laukkopības ražojumu vērtības procents no kopienesas diezgan svārstīgs, jo ļoti atkarīgs no ražas un realizēšanas cenas. Augstākā raža un izdevīgāka cena pamudina vairāk ražas pārdot. Jāievēro arī, ka latviešu zemnieki neuzskatīja normālos apstākļos par izdevīgu laist lauk-

kopības ražojumus pēc iespējas vairāk tirgū, bet dibināti atrada par ienesīgāku izmantot tos lopkopībā, lai iegūtu augstvērtīgākus ražojumus, kas dotu lielākus kases ieņēmumus. Tikai rudzu un miežu ražojumu procentu ar katru gadu audzis. Rudzu audzis tādēļ, ka, palielinoties rudzu ražai straujāk kā iedzīvotāju skaitam, dabiski radās lielāki pārpalikumi. Kviešos tas tik spilgti neizpaužas, jo iedzīvotāji arvien vairāk patērēja kviešu maizi. Mieži palika

arvien vairāk pāri, tādēļ ka palielinājās raža, bet miežu izlietošana cukropībā sevišķi labi neatmaksājās; tādēļ šim nolūkam tos centās aizstāt ar kartupeļiem.

Raža no vienas vienības.

Tā kā ražu visvairāk ietekmē ražošanas iznākums, tad dosim tās lielumu no attiecīgās vienības pēc grāmatvedības saimniecības datiem.

	1927/32	1932/37	1937/39	1927/39
Ziemas rudzi, kv/ha	11,8	16,5	16,2	14,3
Ziemas kvieši «	13,1	15,9	14,1	14,4
Vas. kvieši «	9,0	12,8	11,6	11,5
Mieži «	9,6	12,1	13,9	11,3
Auzas «	8,9	11,9	13,5	11,3
Zirņi «	7,9	7,8	.	.
Kartupeļi «	108,2	153,3	165,2	135,2
Linu šķiedra «	1,5	2,3	3,2	2,2
Linu sēkla «	2,0	2,8	3,4	2,6
Āboliņa siens «	23,4	23,1	22,6	23,2
Pļavu siens «	12,3	13,0	13,1	12,7
Piens, kg/govs	2037	2211	2494	2187
Vilna, kg/aitas	2,2	2,5	2,7	2,4
Olas, gab./putna	61	68	72	66
Medus, kg/saimes	8,2	8,8	9,6	8,8

Grāmatvedību saimniecību ražu līmenis no vienas vienības kopsummā maz atšķiras no Latvijas ražu caurmēriem, ko aprēķina statistiskā pārvalde pēc tās brīvprātīgo korespondentu ziņojumiem. Rudzu, kviešu, miežu, auzu, kartupeļu, piena un vilnas ražas no vienas vienības grāmatvedības saimniecībā gan ir augstākas nekā Latvijas vidējā mērogā: labības augiem par 10,6%, kartupeļiem 16,%, pienam 18,8% un vilnai 8%, turpretim ievērojami zemāka tā ir zirņiem, par 15,2%, liniem 24,4%, āboliņa un pļavu sienam 25,8%, medum 38,5%. Olu ražu tādējādi salīdzināt ir grūti, jo grāmatvedības saimniecības olu raža aprēķināta caurmērā no viena putna, kurpretim visā Latvijā tā skaitīta no vienas dējējas vistas. Minēto starpību atsevišķu nozaļu vai kultūru ražās grāmatvedības saimniecībās un Latvijas mērogā der ievērot taisot attiecīgos secinājumus vai vispārīnājumus pēc rentabilitātes statistikas. Pieņemams, ka grāmatvedības saimniecībās attīstības līmenis lielākās nozarēs ir apm. 10% augstāks, bet sīkās nozarēs par apm. 20% zemāks nekā caurmēra saimniecībās visā Latvijā.

Ražas no vienas vienības diezgan svārstīgas, un tās vēl lielā mērā atkarīgas no klimatiskiem apstākļiem katrā atsevišķajā gadā. Nav tādas nozares vai kultūras, kuru ražojumi no vienas vienības būtu ar katru gadu palielinājušies. Tomēr visumā pastāv noteikta tendence uz ražas pieaugumu, kas

vislabāk saskatāms gadu sagrupējumos pa pieci gadiem. Izņemot āboliņa sienu un zirņus, visas ražas grāmatvedības saimniecībās otrā piecgadē (1932/37. s. g.), salīdzinot ar pirmo piecgadē, ir palielinājušās par 6 līdz 52%. Raksturīgi, ka āboliņa raža nav pieaugusi nevien grāmatvedības saimniecībās, bet arī caurmērā visās Latvijas saimniecībās. Āboliņa ražas samazināšanās turpinājusies arī trešā periodā — 1937/39. s. g., kuŗā gan ietilpināt tikai 2 gadi un kas tādēļ visai izteiksmīgs. Tomēr attiecīgām iestādēm un agronomiskiem darbiniekiem der tuvāki noskaidrot un arī novērst apstākļus, kas mazina mūsu visplašākās kultūras — āboliņa, ražu un tādā kārtā nelabvēlīgi ietekmē panākumus tiklab laukkopībā, kā lopkopībā. Nepietiekošs ražas progress vērojams arī pļavkopībā, putnkopībā, biškopībā un linkopībā. Linkopība grāmatvedības saimniecībās gan uzrāda diezgan strauju progresu, bet tāds tāpēc, ka pirmā piecgadē minētā nozare šinīs saimniecībās bijusi ļoti zemā līmenī. Latvijas mērogā linu ražas no vienas vienības vēl ir zemas un, galvenais, ļoti maz paaugstinājušās. Arī mūsu linkopībai tautsaimniecībā piekrit liela loma, kādēļ der atrast ceļus tās straujākai attīstībai.

Visvairāk pieaugušas rudzu, miežu, auzu, kartupeļu un vilnas ražas. Tomēr ražas pacelšanā vēl ir lielas iespējas, izdarot mitruma regulēšanu, augsnes kalpošanu,

pastiprinot mēslošanu, veicot racionālāki zemes apstrādāšanu, pareizāku augu maiņu un labāku sēklu izvēli.

Pašizmaksas un reālizēšanas cenas.

Ražošanas pašizmaksa ir tā vienas vienības lauksaimniecības ražojumu cena, par kādu lauksaimniekiem to izdevies ražot pašam savā saimniecībā.

Lauksaimniecības ražojumu vienas vienības pašizmaksu iegūst, sasummējot visus attiecīgās nozares vai kultūras ražošanas izdevumus (darba spēku, barību vai mēslus, nodokļus u. t. t.) un sadala tos proporcionāli attiecīgu vienību ienesām. Tādā ceļā iegūtas izmaksu vienības savukārt dala uz attiecīgo ražojumu daudzumu.

Tātad ražošanas pašizmaksu ietekmē ražošanas izmaksa un raža. Jo raža augstāka, bet ražošanas izmaksa mazāka, jo ražojuma pašizmaksa zemāka. *Lai lauksaimnieks varētu ar sekmēm ražot, ražojumu pašizmaksa nedrīkst pārsniegt nevien ražojumu pārdošanas cenu, t. i. par kādām viņš ražojumus var pārdot tirgū vai nodot valstij, bet arī reālizēšanas cenu.*

Reālizēšanas cena ir vidējā cena, par kādu ražojumi izvērtēti, pārdodot un patērējot saimniecībā. Ražojumus, kurus lauksaimnieks patērē pats savā saimniecībā, izvērtē zemāk par tirgus cenu, ņemot vērā transporta izdevumus un tirgu iespējas. Tātad ražojumu reālizēšanas cena, t. i. ja visi ražojumi nav laisti pārdošanā, ir zemāka par pārdošanas cenu.

Lauksaimniekam atmaksājas ražot tikai tad, ja reālizēšanas cena pārsniedz pašizmaksu un, jo šī reālizēšanas cenas un pašizmaksas atstarpe lielāka, jo ražošana izdevīgāka.

Ražošanas pašizmaksas atsevišķos gados stipri svārstīgas, tomēr ar noteiktu tendenci uz pazemināšanos. Visumā pašizmaksas pazemināšanās notikusi straujākā gaitā nekā ražas celšanās, jo pašizmaksu ietekmējusi arī ražošanas izmaksa: darba spēks, barība vai mēslojumi. Izdevumi par darba spēku, barību vai mēslojumu otrā piecgadē ievērojami zemāki nekā pirmā piecgadē. Arī prāvākie sējumi atstājuši iespaidu.

Kāda ir bijusi šī lauksaimniecības ražojumu pašizmaksa, rāda šādi tabulas skaitļi:

Ražošanas pašizmaksa.

	1927/32.	1932/37.	1937/39.	1927/39.
Rudzi, Ls/kv	22,63	12,11	12,28	16,19
Ziemas kvieši Ls/kv	26,59	14,56	15,82	18,08
Vas. kvieši «	22,08	13,64	15,37	15,71
Mieži «	16,52	9,80	9,93	13,50
Auzas «	13,85	7,26	8,20	10,33
Zirņi «	19,11	13,05	12,48	16,01
Kartupeļi	4,58	2,51	2,63	3,27
Linsēklas	30,—	14,92	16,23	20,24
Linu šķiedra	113,02	76,11	72,98	89,75
Āboliņa siens	3,28	1,72	2,01	2,45
Plāvu siens	2,65	1,70	2,—	2,15
Piens, snt./kg	12,4	8,1	9,1	10,0
Liellopu gaļa, Ls/kg	0,49	0,34	0,40	0,41
Cūku gaļa «	1,32	0,75	0,91	1,01
Aitas gaļa	0,85	0,46	0,47	0,62
Aitas vilna	5,67	3,08	3,97	4,20
Olas, snt./gab.	7,4	4,3	5,0	5,5
Medus, Ls/kg	1,96	0,83	0,88	1,01
Kūts mēsli, Ls/kv	0,61	0,43	0,46	0,50

Labības augiem pašizmaksa otrā piecgadē, salīdzinot ar pirmo piecgadē, caurmērā noslīdējusi par 41% (ziemas kvieši), līdz 48% (auzas), rupjai barībai — 36—41%, pienam — 35%, vilnai 36%, medum un olām — 39—42%. Pēdējos pirmskaņa gados paceļoties atkal darba algām un paaugstinoties mākslīgo mēslu vai lopbarības cenām, iezīmējās arī pašizmaksas palielināšanās. Visiem tabulā minētiem ražojumiem,

izņemot zirņus un linu šķiedras, 1937/39. s. g. pašizmaksa ir augstāka nekā 1932/37. s. g. Tomēr šīs pēdējo gadu pašizmaksas tāli vēl nesasniedz 1927/32. s. g. pašizmaksas līmeni.

Kā jau minēts, pašizmaksa vien nenoteic ražošanas iznākumu. Ne mazāka loma šē piekrīt reālizēšanas cenai. Reālizēšanas cenas līdztekus ražojumu pašizmaksām visumā uzrāda slīdošu tendenci — no 1927/28.

s. g. līdz 1934/35. s. g., bet nākošos gados ar nelieliem izņēmumiem, kāpjošo.

Salīdzinot otrās piegādes (1932/37. s. g.) realizēšanas cenas ar pirmo piegādi (1927/32.), izrādās, ka tās labības augiem noslīdējušas par 26% (miežiem), līdz 37% (ziemas kviešiem), liniem: sēklai — 28%, bet šķiedrai tikai 2%, kartupeļiem 38%, rupjai barībai 42%, pienam 39%, vilnai — 36% un medum 30% vai caurmērā ap 35%.

Reālizēšanas cenas slīdēšana ir notikusi mazākos apmēros nekā samazinājusies pašizmaksa, kas nozīmē saimniekošanas rezultātu uzlabošanu.

Pēdējos divi pārskata gados (1937/39.) realizēšanas cena visiem ražojumiem, izņemot medu, ievērojami cēlusies, pie tam jūtami vairāk nekā pašizmaksa. Šī realizēšanas cenas un pašizmaksas starpība arī izskaidro pēdējo gadu saimniekošanas rezultātu uzlabošanu lauksaimniecībā.

Ja mūsu lauksaimniecība nav varējusi vēl straujāki progresēt, it īpaši ražu celšanā, tad vaina pa daļai meklējama ārvalstīs — ražojumu noņēmējās, kur lauksaimniecības ražojumu cenu līmenis bija pārāk zems. Ražas kāpināšana prasa arī pēc plašākas meliorācijas, lielāku mēslojumu lietošanas un intensīvākās mehānizācijas, par ko esam jau rakstījuši «Latvju tautsaimnieka» slejās. Arī iedzīvotāju izlīdzināšanai mūsu zemē jānotiek vairāk par labu lau-

kiem nekā agrāk. Tautas nepietiekamā vairošanās un pārticīgo saimnieku meitu un dēlu aizplūšana uz pilsētu jau atstājusi ļoti negatīvu iespaidu tieši mūsu maizes klēts apgabalā — Zemgalē. Šinī apgabalā, kā to varēja vērot no dotiem grāmatvedības datiem, ir saskatāmas lauksaimniecībā, salīdzinot ar pārējiem apgabaliem, draudošas sastinguma pazīmes.

Turpmāk, iestājoties miera laikiem, lauksaimniecības rentabilitātes statistiku vajadzēs vēl paplašināt un paātrināt to datu apstrādāšanu, lai laikus zemes vadība varētu pienācīgi atbalstīt ar attiecīgu cenu un agrārpolitiku tās nozares un kultūras, kuŗu ražojumu visvairāk vajadzīgi.

Kaŗa apstākļos noorganizēt grāmatvedību privātās saimniecībās pietiekami pilnīgos apmēros ir grūti. Tomēr arī tagad mums grāmatvedības dati ir ļoti nepieciešami, lai apzināti spētu ievirzīt mūsu lauksaimniecību vēlamās slīdēs. Kaŗa laika rīkojumiem jānāk talkā taisnīgiem apsvērumiem ražošanas atmaksāšanās sekmēšanai, kas dotu vajadzīgos ražojumus lielākos vairumos nekā līdz šim. Vajadzīgos korrektīvus cenu un prēmiju politikā vislabāk varēsim rast grāmatvedības ceļā. Ja nu šādu grāmatvedību nav iespējams plašākos apmēros noorganizēt privātās saimniecībās, tad tas būtu darāms valsts un pašvaldību iestāžu saimniecībās.

SKATS MADONAS 'ATTĪSTĪBĀ.

A) Madona pagātnē.

Vēl 19. g. simteņa beigās tanī vietā, kur tagad atrodas Madona, stāvēja Leivera krogus. Krogu slēpa sīks priedīšu mežs. Aiz krogus kalna, tag. pilsētas parkā atrodas Biržu muižiņas ēkas. Muižas vācu nosaukums «Modohn.» No Leivera krogus uz rietumiem stiepjas liels mežs arī mūsu dienās, ko sauc par Smeceres silu. Par šo silu ļaudis bija nelaba slava: Smeceres silā slēpjoties čigāni un dažādi zirgu zagļi un pat laupītāji, kas reizēm apmeklējot Leivera krogus, bet kuŗu īstais mitekļis esot meža vidū atrodošais Smeceres krogus. Biržu muižiņa ar Leivera krogu piederēja lielās Cēsaines muižas bagātajam īpašniekam fon Vulfam (von Wulff).

Nekas neliecināja par to, ka kādreiz pie «Šaubīgā» Leivera krogus un Biržu muižiņas izaugs pilsēta Madona.

1900. g. sāka būvēt Pļaviņu-Gulbenes-Alūksnes-Valkas šaursliežu dzelzceļu. To būvēja privāta sabiedrība ar muižnieku atbalstu.

1901. g. Cēsaines-Pļaviņu lielceļa malā celta tagadējā Madonas dzelzceļa stacija.

1901. g. otrajā pusē tam pašam lielceļam Cēsaines muižas īpašnieks barons Vulfs sāka celt divas lielas mūra ēkas. Viena no tām domāta zirgu pastam stacijai ar krogu un viesnīcu, bet otra veikalam.

Tanī pašā laikā Vulfs tālāk no ceļa ceļ koka namu ar verandām miertiesneša vajadzībām (tag. Madonas pilsētas valdes nams) un mūra (ķieģeļu) cietumu. 1902. g. uz šejieni pārnāk no Ļaudonas (Liogrades) miertiesnesis. Tanī pašā 1902. g. pārnāk no Ļaudonas arī izmeklēšanas tiesnesis, kuŗa vajadzībām Vulfs uzceļ mūra (ķieģeļu) namu. Vēlāk darbojās jau divi izmeklēšanas tiesneši.

No 1903. g. Madonā sestdienās sāk noturēt nedēļas tirgu. Šajā nedēļas tirgū varēja sastapt ļaudis ne tikai no tuvējiem apkārtnes pagastiem (Sarkaņu, Kusas, Lazdonas, Praulienas un Saikavas), bet arī no attālākiem, piem., Lubejas, Vecpiebalgas, Liezeres, Oļu, Meirānu, Lubanas un pat no Stalidzēniem, Barkavas un Varakļāniem Latgalē. Plašam apgabalam Madona kļūst par saimniecisku centru. Īpaši jāuzsver, ka Madonas apkārtnes pagasti ir nevien pārtikuši, bet pat turīgi, piem., Praulienas, Saikavas, Sarkaņu, Kusas, Oļu pag. Madonas nedēļas tirgus ar katru gadu kļūst dzīvāks un pla-

šāks. To izmanto arī vietējie «uzkupči», kas no zemniekiem uzpērk sviestu un lopus. Daži no viņiem kļūst turīgi. Ļoti plaši sāk tirgoties veikalnieks Apfeltofts (Appeltofft), kas vada plašu veikalu mūra ēkā pretim stacijai. Tagad te atrodas «Turības» veikals.

1904. g. uz Madonu pārceļas Cēsu apriņķa priekšnieka palīgs (pristavs Vītols) un Zemnieku lietu virstiesas bij. Biržu pag. namā.

1908. g. Biržas Izglītības biedrība atver progimnaziju, kas vēlāk pārveidojas gimnazijā. Tā bija pirmā gimnazija mūsu zemē laukos. Tirgotājs Ļaviņš uzceļ gimnazijai ēku. Kad šīs telpas paliek par šaurām, tad skola pāriet Leivera krogā. To pēc kroga slēgšanas bija ieguvis desinieks Krūmiņš un pārbūvēja par dzīvojamo ēku, uzceļot arī otru stāvu.

Aptiekars Baidiņš pārceļ savu aptieku no Lisaskalna uz Madonu, uzceļot kapitālu mūra ēku stācijas tuvumā. Daži uzņēmīgi ļaudis sāk būvēt koka mājas, kas iznāk lētāk, gan uz muižas zemes, bet visvairāk gan uz Lazdonas pag. Aučaugu mājas zemes, kur zemes nomas noteikumi bija vieglāki.

Vulfa nomas līguma § 2 paredz pakāpenisku grunts nomas paaugstināšanu ik pa 12 gadiem (2 reizes). Soda nauda ir 2% par katru nokavētu mēnesi. Nomas nauda jāmaksā par pusgadam uz priekšu.

Līguma § 3 nosaka, ka pēc 2 nomas termiņu maksas nenokārtošanas zemes īpašnieks var prasīt nekavējoties līgumu izbeigt un to dzēst zemes grāmatās. Visas uz nomātā gabala celtās ēkas bez atlīdzības pāriet tiešā zemes īpašnieka rīcībā.

Līguma § 4 nosaka, ka bez sevišķas zemes īpašnieka rakstiskas atļaujas nav brīv nomniekam pārdot vai citādi atsavināt nomas līgumu žīdiem; tāpat aizliegts žīdiem iznomāt īpašumu vai atļaut apmesties uz dzīvi. Tādā pat kārtā aizliegts uz nomātā zemes gabala atvērt krogus, iebrucamas vietas, traktiepus un citāda veida dzērienu veikalus, lauksaimniecības patērētāju biedrības, dažāda veida noliktavas, fabrikas un dažāda veida rūpniecības iestādes; aizliegts personīgi tirgoties ar reibinātājiem dzērieniem vai pārdot tos mazumā jau atvērtajos veikalos vai piešķirt šādas tiesības trešām personām.

Divu gadu laikā no līguma parakstīšanas pēc īpašnieka apstiprināta plāna uz zemes

gabala jāuzceļ vismaz viena dzīvojama ēka ar nepieciešamām blakus ēkām. Arī turpmākās ēkas var celt tikai pēc īpašnieka apstiprināta plāna. § 4 noteikumu neievērošanai sekas, kādas nosaka § 3.

Līguma § 9 nosaka, ka ēkas jāapdrošina par pilnu vērtību. Ugunsgrēka gadījumā ēkas jāatjauno. Ja tas netiek darīts, tad saņemtā prēmija jāizmaksā zemes īpašniekam kā līguma laušanas sods. Visi nomnieku tiesībās ierobežojošie noteikumi ierakstāmi zemes grāmatās. Nomas līguma noteikumi vispār stingri.

Neskatoties uz stingriem noteikumiem, tomēr atrodas zemes gabalu noņēmēji. Cesvaines muižas rentes objektu grāmatā par 1916./17. g. rakstīti 41 nomnieki no Madonas. Kā vecākie nomnieki atzīti Pēteris Kumsārs, Andrejs Ļūlaks, Kārlis Baidiņš, Jānis Kārklīņš, Jānis Saulītis, Ieva Jaunrubenis, Pēteris Ļaviņš, Teodors Beķeris, Jānis Cimdiņš, Helēna Trotīts, Andrējs Krūmiņš, Jānis Bomītis, Jānis (Johann) Kļaviņš, Pēteris Gaņais, Alvīne Abrams, Pēteris Rigers, Jānis Roze, Jānis Jaunrubenis, Jēkabs Dzērve, Andrejs Krūmiņš, Andrejs Susters, Pēteris Barušs, Kārlis Keirāns, Jānis (John) Kļaviņš, Mārtiņš Kumsārs, Jānis Liepiņš, Kārlis Sosars, Voldemārs Kārklīņš, Artūrs Kārklīņš, Pēteris Vītolīņš, Jānis Ezeriņš, Pēteris Augulis, Hugo Rožkalns, Eizens Kollē, Indriķis Liepiņš, Roberts Vietnieks.

Kad 1910. g. «Konzums» atver lauksaimniecības mašīnu un māksīgu mēslu noliktavu, tad tā aiz aprādītiem iemesliem bija jāceļ uz dzelzceļiem piederošas teritorijas, kur to redzam vēl mūsu dienās. «Konzumam» seko Lauksaimnieku ekonomiskā sabiedrība. Abas biedrības konkurēdamas attīsta rosīgu tirdzniecību.

Uz Lazdonas pag. Ančaugu māju zemes kā pirmie māju cēlēji jāmin praulenietis kalējs Kumsārs un sarkanietis Stižuks. Pēdējais būvēja arī vieglas koku ēkas pārdošanai amatniekiem un sīktirgotājiem.

Tauta tomēr nav gribējusi atzīt Madonas nosaukuma. Ilgi tautā ta saukta stacija un miests par Birziem.

Stacijas, miesta un tagadējais pilsētas nosaukums atrisināms no Biržu muižas vācu nosaukuma «Modohn».

Šaursliežu ceļa būvētāji nebija paredzējuši Madonas uzplaukšanu. Tā bija nolikta kā maza starpstacija starp Cesvaini un Mārcienu. Mārcienā un Cesvainē vilcienu pieturas laiks bija noteikts gaŗāks un te arī bija iekārtotas bufetes. Būvētāji bija paredzējuši, ka Cesvaine un Mārciena izvērtīsies par lieliem apdzīvotiem centriem. Madona bija paredzēta kā krievu ierēdņu mitekļis.

Madona agrāk un arī tagad viens no dzīvākajiem centriem uz Pļaviņu-Gulbenes-Alūksnes-Apes līnijas, un tas uzkrīt katram

braucējam pa dzelzceļu, kas ievēro pasažieru drūzmēšanas stacijā. To apstiprina arī statistika.

Piem., pēc 1929./30. g. Latvijas dzelzceļu darbības pārskata:

no	Pļaviņām	izbraukuši	72992	pasažieri
"	Mārcienas	"	20372	"
"	Madonas	"	61142	"
"	Cesvaines	"	26630	"
"	Gulbenes	"	87944	"
"	Alūksnes	"	38817	"
"	Apes	"	12549	"

Līdzīga aina vērojama arī turpmākos gados.

Pavirši apskatot karti (Šoseju un zemes ceļu departamenta 1:300000, Armijas štaba 1:200000), iznāk, ka Madona atrodas uz tāda pat lielceļu krustojuma kā Mārciena un Cesvaine; tuvāk ieskatoties, redzams, ka Madonas ceļu krustojumam ir dziļāka un plašāka aizmugure nekā Mārcienai un Cesvainei. Latgales virzienā tā saistīta ar tādiem centriem kā Stalidzēni, Barkava un Varakļāni. No Madonas iet taisns ceļš uz agrāko apriņķa centru Cēsīm caur Vecpiebalgu. Šo ceļu pie Madonas krusto lielceļš Gulbene-Pļaviņas. Šim ceļu krustojumam ir svarīga nozīme no tā laika, kad Madonā sāka darboties uzskaitītās iestādes. Tagad ar šoseju izbūvi uz Mētrienu un Stalidzēniem ceļu skaits, kas ved uz Madonu, kļūst vēl lielāks un tie pat pārņem braucējus uz Mārcienu.

No pasaules kara laikiem Madonā atlikušas barakas. Vienā no tām mitinās Izglītības biedrība. Ar Latvijas valsts nodibināšanos un apbūves gabalu piešķiršanu turpinās Madonas apbūvēšanās. Latvijas statistiskās gada grāmatās atrodam ziņas par celtniecību atsevišķās pilsētās, bet turpmākus gadus šīs ziņas dotas pilsētu grupām un tāpēc celtniecībai Madonā vairs izsekot nevar.

Ziņas par laiku no 1926. g. — 1931. g. ir šādas:

Madonā 1926. g. uzceltas 6 dzīvojamās ēkas ar 6 dzīvokļiem, 20 istabām; 5 nedzīv. ēkas.

Madonā 1927. g. uzceltas 20 dzīvojamās ēkas ar 20 dzīvokļiem 90 istabām; 8 nedzīv. ēkas.

Madonā 1928. g. uzceltas 10 dzīvojamās ēkas ar 10 dzīvokļiem, 70 istabām; 17 nedzīv. ēkas.

Madonā 1929. g. uzceltas 8 dzīvojamās ēkas ar 26 dzīvokļiem, 54 istabām; 13 nedzīv. ēkas.

Madonā 1930. g. uzceltas 10 dzīvojamās ēkas ar 12 dzīvokļiem, 24 istabām; 17 nedzīv. ēkas.

Madonā 1931. g. uzceltas 1 dzīvojamā ēka ar 1 dzīvokli, 2 istabām; 8 nedzīv. ēkas.

Redzams, ka pēc apbūves gabalu piešķiršanas Madonā rosīgi ceļ ēkas. Vislielākā rosība ir 1927. g., kad uzceltas 20 dzīvojamās

ēkas ar 20 dzīvokļiem un 90 istabām. Krīze celtniecībā iestājās 1931. g. sakarā ar vispārējo saimniecības krīzi. Arī nākošos gados samērā maz ceļ ēku.

Sabiedrisko ēku celtniecībā liela nozīme ir Madonas apriņķa nodibināšanai 1925. g. ar Madonu kā apriņķa pilsētu. No sabiedriskām celtnēm jāatzīmē apriņķa pašvaldību nams, ģimnazija, pasts, pamatskola, Madonas apkārtnes pag. slimnīca, aizsargu nams u. t. t.

Pirmās ēkas celtas Pļaviņu-Cesvainu lielceļa malā. Visu laiku apbūvēšanās gar lielceļu ir turpinājusies, un šīs galvenās kustības ass virzienā Madona ir izstiepusies garumā. Cesvaines virzienā, kur sasniegta pilsētas administratīvā robeža, apbūvēšanās turpinājās uz privātas zemes. Šai virzienā iekrīt arī Rīgas un Vienības iela. Lielceļš, kā arī šīs ielas iet gar valni, kas stiepjas līdztekus lielceļam. Vaļņa priekšā viegli viļņots līdzenums, ko atūdeņo Lisas upīte. Aiz līdzenuma paceļas Lisas kalns ar pareizticīgo baznīcu, mācītāja māju, bij. Lisas-kalna skolas namu, kas pasaules kara laikā nodedzis un nav vēl pilnīgi atjaunots, un vēl ar citām ēkām. Agrāk te bijusi Baidiņa aptieka un valsts degvīna pārdotava (1905. g. nodedzināta). Tagad šis centrs zaudējis savu nozīmi, jo tā vietā stājusies Madona. Vienīgi pareizticīgo baznīca Lisas kalnā pulcina apkārtnes pareizticīgos uz svētdienu un svētku dievkalpojumiem.

Apbūvēšanās pašā Cesvaines-Pļaviņu lielceļa vaļņa priekšā ir virzījusies sākumā gar ceļu uz Lisas kalnu.

Tikai pēc apbūves gabalu iemērīšanas un piešķiršanas Latvijas pirmajos gados tika galīgi nocirsts mežs stacijas priekšā un aizņemti vēl apbūvei noderīgie atlikušie brīvie laukumi.

Rīgas un Vienības iela ir nevien galvenā pilsētas ass, bet arī daudz tirdzniecības, rūpniecības un amatniecības uzņēmumu novietojumu iela. Te gandrīz katram ir viena vai vairākas izkārtnes. No rūpniecībām jāmin: 1) Blumbergs, Latvijas granīts, 2) Paegle, akmeņu kaltuve; 3) Rozītis, kokzāģētava; 4) Viducis, dzirnavas; 5) Šoseju un zemes ceļu departamenta caurteku darbnīca u. t. t.

No tirgotavu un amatniecības uzņēmumu uzskaitīšanas jāatsakās, jo to bijis prāvs skaits. Tirgotavas ir vēl Poruku ielā, Blaumaņa ielā un ap tirgus laukumu, bet kopskaitā gan ne tik daudz kā uz Rīgas un Vienības ielas.

Madonā var vērot, ka ielas izmanto lielceļus (Kusas, Vestienas) un ceļus uz lauku mājām (Lazdas iela). Var arī saskatīt, ka reljefs nosaka ielu virzienu. Vienā pusē minētam valnim Rīgas iela un Blaumaņa iela, otrā pusē — Baznīcas iela; tapāt Vienības ielai otrā pusē valnim — Ausekļa iela un Valmieras iela. Vienā pusē Madonas gravai — Upes iela, bet otrā — Voldemāra

iela. Līdztekus gravai iet arī Baložu iela un Kalna iela.

Ielas, pa kurām norit dzīvākā kustība, ir jau bruģētas vai grantētas, piem., pulkv. Kalpaka iela (agr. Lazdonas), Rīgas, Vienības, Poruka, Blaumaņa, Baloža iela. Šīs pašas ielas uzrāda arī labākas ēkas privātā celtniecībā.

Jau pašā sākumā redzējām, ka apbūves gabalu ieguvēju sabiedriskais stāvoklis un nodarbošanās ir dažāda. Tāpat ļoti dažāds ir viņu materiālais stāvoklis. To atspoguļo arī ēku būvniecība. Sastopamas ar ļoti primitīvas mājiņas.

Daudz ir īpatnēju mazmājiņu īpaši katoļu baznīcas apkaimē.

Būvniecībā diezgan plaši lietots arī betons un betona ķieģeļi. Jauktu ēku celšana, dzīvojamās ēkas un saimniecisko ēku novietošana zem viena jumta rāda, ka būvniecībā mēģināts daudz taupīt. Bez tam māju cēlēji kā iesācēji no laukiem turpina pelnīties ar lopu un zirgu turēšanu. Zirgus izmanto braukšanai peļņās. Betona lietošana būvniecībā sekmē laba grants jau minētajā valnī un tuvākā apkārtnē.

Varam konstatēt, ka Madona samērā nedaudz gados izaugusi par dzīvotspējīgu pilsētu. To apstiprina labvēlīga pilsētas budžeta realizēšanās un parādu trūkums.

Tie paši faktori, kas sekmējuši pilsētu izcelšanos agrākos laikos, darbojušies arī līdz Madonas augšanai.

1) Madona savos pirmajos gados un pēc 1925. g. izceļas kā administratīvs centrs.

2) Jau ar pirmiem gadiem Madonā sāk risināties dzīva preču apmaiņa ar apkārtni un plašo aizmuguri, ko veicina izdevīgais ceļu sadalījums.

3) Ar progimnazijas un vēlāk ar ģimnazijas nodibināšanu Madona kļūst zināmā mērā arī par izglītības centru.

Madona neapšaubāmi atņēmusi iedzīvotājus laukiem. Tā, liekas, izsmēlusī jau sava stāvokļa un vietas iespējamības. Nav sagaidāma Madonas jūtama augšana tuvākā nākotnē. Arī Madonas-Lubānas līnijas atklāšana 1935. g. uz Rīgas-Ērgļu-Madonas līnijas galīga izbūve nedos pieaugumu, jo daudzu lauksaimniecības ražojumu izvērtēšana un lauksaimniekiem vajadzīgo preču piegāde varēs notikt neatkarīgi no Madonas.

Tāpat iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma grupām neliecina, ka mūsu sīkpilsētu augšana veicinātu lietderīgāku spēka sadalījumu un tā racionālāku izmantošanu.

B) Madona mūsu dienās.

Pilsētās pēc 1935. g. tautas skaitīšanas materiāliem dzīvoja 710563 personas vai 36,4% visu iedzīvotāju.

Iepriekšējā tautas skaitīšanā 1930. g. pilsētu pašvaldībās saskaitīta 693902 personas vai 36,5%. Absolūti iedzīvotāju skaits

pilsētās 1935. g. salīdzinot ar 1930. g. audzis, kaut gan relatīvi tas nedaudz samazinājies.

Madonā 1920. g. bija 616 iedzīvotāji, bet 1925. g. — 1357; pieaugums salīdzinot ar 1920. g. 741 persona vai 120,3%.

Trešā tautas skaitīšanā 1930. g. Madonā jau saskaitīti 2182 iedzīvotāji. Pieaugums, salīdzinot ar 1925. g. 825 personas vai 60,8%. Ja 1930. g. iedzīvotāju skaitu salīdzina ar 1920. g., tad pieaugums ir 1566 personas vai 254,2%.

Pēdējā ceturktā tautas skaitīšanā 1935. g. Madonā 2357 iedzīvotāji. Iedzīvotāju pieaugums salīdzinot ar 1930. g. vairs tikai 175 personas vai 8%.

Vidzemes citās sīkpilsētās iedzīvotāju skaits mainījies sekojoši:

Apē piem., trešā tautas skaitīšanā 1930. g. bija 947 iedzīvotāji, t. i. par 36 personām vai 3,7% mazāk kā 1925. gadā. Tāpat nākošajā ceturktā tautas skaitīšanā 1935. g. Apē saskaitīti 922 iedzīvotāji. Salīdzinot ar 1930. g. iedzīvotāju skaits samazinājies par 25 personām vai par 2,64%. Apes iedzīvotāju skaita samazināšanos vispirms var izskaidrot ar Igaunijas robežas tuvumu, kas atšķēla daļu no pilsētas. Nav izslēgti arī citi iemesli.

Līdzīgu ainu uzrāda bij. pilsētas Lejasciema iedzīvotāju kustība.

No Vidzemes pilsētām iedzīvotāju skaita samazināšanās vēl konstatējama 1930. g. Ainažos, Rūjienā (5,1%), bet nākošajā tautas skaitīšanā 1935. g. arī Limbažos, Strenčos, Rūjienā un Valkā. Redzams, ka šo pilsētu augšana apstājas, jo daudzas izsmēlušas savas vietas attīstības iespējas. Tomēr ievēriību pelna straujais pilsētu pieaugums no 1920. g. līdz 1925. g. un pa daļai no 1925. g. līdz 1930. g. Lai noskaidrotu, no kuriem radiem iedzīvotāju pieaugums, Madonā izmantotas ziņas par zemes pieprasītājiem, kas glabājās Zemkopības ministrijas Mērniecības daļas archīvā. Pēc Zemes Ierīcības Vēstneša Nr. 120 no 1924. g. 16. sept. (10., 11., 12. lp. p.) Madonā piešķirti 189 objekti (25 objekti juridiskām personām). Tas ir vislielākais vienā reizē piešķirto apbūves gabalu skaits. Ir turpināta apbūves gabalu piešķiršana arī pēc 1924. g. 16. sept., bet ziņu ievākšanas laikā materiāli vēl nebija ienākuši archīvā. Tie tomēr negrozītu jau apstrādātā materiāla rezultātus. No iepriekš minētām 162 fiziskām personām ziņas iegūtas par 155. Pēc nodarbošanās viņas sadalās sekojoši (procentos):

Lauksaimniecība . . .	45 pers.	=	29
rūpniecība	54 "	=	34,9
tirdzniecība	13 "	=	8,4
satiksme un transports	1 "	=	0,6
valsts un administrācija	19 "	=	12,2
inteliģenta darba strād.	17 "	=	11
pārējie un nezināmi . .	6 "	=	3,9

Kopā 155 pers. = 100

Vairāk ar pilsētu saistīta rūpniecība, tirdzniecība, satiksme un transports, valsts un komunālā administrācija, tiesa un policija, inteliģento darba strādnieki. Nodarbināto atzīmētos arados kopā 67,1%, bet pārējos 32,9%.

Svarīga nevien apbūves gabalu saņēmēju nodarbošanās, bet arī piederība. Apbūves gabalu saņēmēji no Madonas apr. ierindoti sekojošās grupās.

Sarkaņu pagasts, jo Madona agrāk ietilpa Sarkaņu pagastā.

Kusas, Lazdonas, Praulienas, Patkules, Oļu pagasti, kas robežo ar Sarkaņu pag.

Mārcienas, Ļaudonas, Saikavas, Grostonas pagasti, kas piekļaujas 2. grupas pagastiem.

Adulienas, Beļavas, Bērzaunes, Dzelzavas, Galgauskas, Grašu, Iršu, Jaungulbenes, Kalsnavas, Kraukļu, Liepkalnes, Liezeres, Litenes, Odzienas, Pērses, Sausnējas, Sāvienas, Stāmerienas pagasti, kas robežo ar 3. grupas pagastiem.

Visi minētie apbūves gabalu saņēmēji pēc piederības un dzīves vietas sadalās sekojoši (procentos).

Madona	14 pers.	=	9,0
Sarkaņu pagasts	40 "	=	25,8
Grupa	42 "	=	27,1
"	18 "	=	11,6
"	16 "	=	10,3
Ārpus Madonas apr. . .	17 "	=	11,0
Rīga	8 "	=	5,2

Kopā 155 pers. = 100

Apbūves gabalu saņēmēju lielā daļa nāk no Madonas apr. (74,8%). Arī personas, kas uzdevušas dzīves vietu Madonā vai Rīgā, jāuzskata par vietējām, jo domājams, cēlušās Madonas apr. vai saglabājušās kādus radniecības vai saimnieciskus sakarus.

No apbūves gabalu saņēmēju sadalījuma pēc piederības un dzīves vietām noteikti izriet, ka Madona uzsūkusi tuvāko lauku iedzīvotājus.

Līdzīgu ainu rodam, ja apskata iedzīvotāju sadalījumu pēc dzimšanas vietām.

Madonas iedzīvotāji 1930. g. pēc dzimšanas vietām.

(1930. g. t. sk. VI burtn., 480. un 481. lp.)

Madonā	205 personas	9,4%
Citās Madonas apr. pašvaldībās	1020 "	46,8%
Vidzemē (iesk. Rīgu)	498 "	22,8%
Zemgalē	78 "	3,6%
Kurzemē	50 "	2,3%
Latgalē	208 "	9,5%
Dzimšanas vieta nezin.	46 "	2,1%
Dzimuši ārpus Latvijas	77 "	3,5%

Kopā 2182 personas 100,0

Salīdzinot Rīgas un Madonas iedzīvotāju sadalījumu pēc dzimšanas vietām, redzam, ka Rīgā tieši dzimušo ir 38%, bet ārpus Rīgas dzimušo — 62%. Turpretim Madonā, kā daudz jaunākā pilsētā, Madonā dzimušo ir tikai 9,4%, bet ārpusē dzimušo 90,6%. Rīgai kā lielpilsētai ir lielāks pievilksanas spēks un tāpēc absolūti un relatīvi vairāk ienācēju ir no tālākiem apgabaliem un ārpus Latvijas. Abās pilsētās ienācēji tomēr nāk vairāk no tuvākās apkārtnes. Madonā ienā-

cēju no Zemgales ir 3,6% un no Kurzemes 2,3%.

Starp Madonas apriņķa iedzīvotājiem Madonas apriņķī dzimušo ir 74,1%. Latgalē dzimušo procents gandrīz vienāds: Madonai (9,5%) un Madonas apriņķim (10%), jo Madonas apriņķim ir tiešas robežas ar Latgali.

Ar aprādīto iedzīvotāju dzimšanas vietu labi izskaidrojama arī iedzīvotāju sadalīšanās pēc ticībām Madonā un Madonas apriņķī un notikušās pārmaiņas.

Madonā:

Gads	Ev.-luter- ticīgie	%	Romas katoļi	%	Grieķu katoļi	%	Mozus ticīgie	%	Pārējie	%	Kopā
1925.	828	61,1	65	4,8	418	30,8	36	2,6	10	0,7	1357
1930.	1363	62,5	120	5,5	558	25,6	97	4,6	44	2,0	2182
1935.	1455	61,7	139	5,9	601	25,5	116	4,9	46	2,0	2357

Madonas apriņķī:

Gads	Ev.-luter- ticīgie	%	Romas katoļi	%	Grieķu katoļi	%	Mozus ticīgie	%	Pārējie	%	Kopā
1925.	52321	75,8	2634	3,8	13066	18,9	233	0,3	790	1,1	69044
1930.	49370	73,3	4324	6,4	12152	18,0	354	0,5	1152	1,7	67352
1935.	48048	72,6	4863	7,3	11716	17,7	377	0,6	1189	1,8	66193

Madonā luterticīgo procents 1930. g. mazāks par visa apriņķa procentu, bet grieķu katoļu augstāks.

Sagrupējot iedzīvotājus pēc ticībām tāpat kā apbūves gabalu saņēmējus, redzams, ka Madonai piegulošie pagasti 1930. g. uzrāda augstāku pareizticīgo procentu.

Ka Mozus ticīgo procents Madonā augstāks kā uz laukiem, izskaidrojams ar viņu nodarbošanos.

Vērojama žīdu un Romas katoļu ieplūšana Madonas apriņķa pilsētās un laukos.

Laikā no 1925. g. līdz 1930. g. visstraujāk Madonā un Gulbenē audzis Mozus ticīgo skaits (169,4%, 160,0%), bet daudz mazāk luterticīgo (64,6%, 42,4%), Romas katoļu (84,6%, 27,8%) un grieķu katoļu (33,5%, 30,3%). Uz laukiem Mozus ticīgo skaits pieaudzis par 52%.

Luterticīgo skaita samazināšanās laukos (2951) sastāda 5,6%, bet grieķu katoļu (914) 7%. Romas katoļu pieaugums ir 690 vai 64,2%, bet tas nevar līdzsvarot iedzīvotāju skaita samazināšanos luterticīgiem un grieķu katoļiem; tāpēc laukos atzīmēta iedzīvotāju skaita samazināšanās 1930. g. par 1692 vai 2,5%, kaut gan apriņķa caurmērā konstatējams pieaugums 0,2%.

Visstraujākā iedzīvotāju skaita samazināšanās vērojama Sarkanu pagastā — 448 personas vai 23,9%.

Laikā no 1930. g. līdz 1935. g. jau konstatējama iedzīvotāju skaita samazināšanās visā apriņķī par 739 vai par 1%, bet laukos vien par 1159 vai par 1,7%. Pilsētas tai pašā laikā uzrāda pieaugumu par 420 vai par 7,3%. Daļa iedzīvotāju pārvietojusies pilsētās un ārpus apriņķa.

Zīmīgi, ka iedzīvotāju iztrūkums laukos ir luterticīgiem 1322 vai 2,7%, grieķu katoļiem 436 vai 3,6%, bet pieaudzis Romas katoļu skaits par 539 vai par 12,5%. Mozus ticīgo par 23 vai par 6,5% un pārējo par 37 vai par 3,2%.

Var teikt, ka luterticīgo un grieķu katoļu vietā laukos stājas Romas katoļi, jo viņu pieaugumu par 539 no 1930. g. līdz 1935. g. nevar izskaidrot vienīgi ar dabīgo pieaugumu, jo 1930. g. saskaitīti 4324, bet 1935. g. 4863 katoļticīgi.

Jau agrāk atzīmējām, ka iedzīvotāju pieaugums Madonā no 1930. g. līdz 1935. g. ir 175 personas vai 8%. Tāpēc arī pieaugums atsevišķām konfesijām nav liels salīdzinot ar laiku no 1925. g. līdz 1930. g. Piemēram, Madonā luterticīgo pieaugums šai laikā ir 93 vai 6,7%, Romas katoļu — 19 vai 15,8%, grieķu katoļu 43 vai 7,7%, Mozus ticīgo 19 vai 19,6% un pārējo 2 vai 4,5%.

Jāatzīmē, ka Madonā līdz 1925. g. noteikti vīriešu pārsvars, bet 1930. g. jau noteikts sieviešu pārsvars. Madonā 1925. g.

t. sk. 683 vīriešu un 674 sievietes, bet 1930. gadā 1068 vīriešu un 1114 sievietes. To pašu redzams arī Gulbenē, kur 1925. g. t. sk. 1421 vīrietis un 1120 sievietes, bet 1930. g. t. sk. 1635 vīrieši un 1939 sievietes.

Ja var saskatīt lielākas pārmaiņas sadalījumā pēc ticībām, tad sadalījumā pēc tautībām iedzīvotāju pārkārtošanās mazāk uzkrīt.

Madona

	Latvieši	%	Pārējās tautības	%	Kopā
1925. g.	1245	91,2	112	8,2	1357
1930. g.	1978	90,6	204	9,4	2182
1935. g.	2142	90,9	215	9,1	2357

Salīdzinot datus par iedzīvotāju nodarbošanos un vecuma grupām, atrodam, ka

1925. g. Madonas apr. strādājošo 50 419 = 70,5%, bet piederīgo 21 153 = 29,5%. Madonā turpretim strādājošo ir 693 vai 51,3%, bet piederīgo 658 vai 48,7%.

Visās vecuma grupās laukos ir augstāks strādājošo procents kā pilsētā.

Skaitot strādājošos un piederīgos kopā, redzams, ka Madonas apriņķī 1925. g. līdz 20 g. ir 28,9%, no 20—60 g. 55,4%, bet 60 g. vecu un vecāku 15,8%.

Madonā līdz 20 g. bija 35,9%, no 20—60 gadiem 56,3%, bet 60 g. vecu un vecāku 7,8%. Acīmredzot, Madona uzņēmusi jaunākus gada gājumus, bet augstais piederīgo procents Madonā (48,7% pret 29,5% apriņķī) liek domāt, ka savas eksistences nodrošināšanai pilsētas iedzīvotāji spiesti mazāk strādāt kā laukos. Tāda pat aina ir arī pēc 1930. g. tautas skaitīšanas materiāliem.

Madona

	Strādājošie				Piederīgie				Strādājošie un piederīgie %
	Vīrieši	Sievieši	Kopā	%	Vīrieši	Sievieši	Kopā	%	
Līdz 20 g.	45	34	79	3,6	299	320	619	28,5	32,1
No 20—60 g.	588	364	952	43,8	53	282	335	15,4	59,2
60 g. un vecāki	62	26	88	4,1	18	84	102	4,6	8,7
Kopā	695	424	1119	51,5	370	686	1056	48,5	100,0
Nezināmi	1	1	2		2	3	5		
Kopā	696	425	1121		372	689	1061		2182

Apskatot tuvāki iedzīvotāju sadalījumu pēc vecuma grupām 1925. g. atrodam, ka līdz 10 g. veco Madonā 10,83%, t. ir relatīvi mazāk kā apriņķī 12,07%. Nākošās grupās, proti, no 10—20. g. 24,89%, no 20—30 g. 17,61%, no 30—40 g. 16,35%, no 40—50 g. 13,48%, un tās procentuāli ir lielākas

kā apriņķī, kur no 10—20 g. 16,25%, no 20—30 g. 15,74%, no 30—40 g. 12,69%, no 40—50 g. 13,25%. Turpmākā vecuma grupās, proti, no 50—60 g. un t. t. procentuāli ir mazākas Madonā kā apriņķī.

Tāda paša aina arī 1930. g. un 1935. g. tautas skaitīšanā.

Grupās	Madona 1935. g.				Madonas apriņķis 1935. g.			
	Vīrieši	Sievietes	Kopā	%	Vīrieši	Sievietes	Kopā	%
Līdz 10 g.	151	164	315	13,4	5427	5261	10688	14,8
10—20 g.	174	200	374	15,9	4452	4199	8651	12,0
20—30 g.	206	222	428	18,2	5769	5718	11487	15,9
30—40 g.	208	206	414	17,6	5043	5867	10910	15,1
40—50 g.	141	156	297	12,6	3826	4894	8720	12,0
50—60 g.	121	136	257	11,0	3942	4724	8666	12,0
60—70 g.	72	90	162	6,9	3339	4167	7506	10,4
70—80 g.	30	58	88	3,4	1775	2535	4310	5,9
80—90 g.	4	14	18	0,8	465	774	1239	1,7
90—100 g.	1	1	2	0,1	25	64	89	0,1
100 g. un vecāki ar nezināmiem	1	1	2	0,1	28	75	103	0,1
Kopā	1109	1248	2357	100,0	34091	38278	72369	100,0

Madonā iedzīvotāji vairāk nodarbināti rūpniecībā, tirdzniecībā, administrācijā, inteliģentā darbā, kā mājkalpotāji. Augsts arī lauksaimniecībā nodarbināto un ar nenoņemto nodarbošanos personu procents. Lauksaimniecībai kā eksistences avotam Madonas pirmajos gados piekrit liela loma, jo no piederīgiem lauksaimniecība nodrošina 23,4%.

1930. g. strādājošie pēc nodarbēm sadalās sekojoši:

	Madona	Madonas apr.
Lauksaimniecība	10,6%	84,5%
Rūpniecība	25,1%	7,6%
Tirdzniecība	20,3%	2,0%
Satiksmē un transports	9,4%	1,9%
Administrācija un valsts drošība	9,7%	1,2%
Brīvās profesijas	7,9%	1,1%
Apkalpotāji un mājkalpotāji	7,5%	1,0%
Pārējie	9,5%	0,7%
Kopā	100,0	100,0

Iedzīvotāju pārkārtošanās pēc nodarbēm lielāka Madonā nekā apriņķī. Madonā krities lauksaimniecībā strādājošo procents. Tomēr lauksaimniecībai kā eksistences avotam vēl ir svarīga nozīme, jo starp piederīgiem lauksaimniecība nodrošina 15,7%.

Salīdzinot iedzīvotāju sadalījumus pēc nodarbošanās mūsu sīkpilsētās 1930. g. atrodam, ka visaugstākais lauksaimniecībā strādājošo procents ir Ilūkstē (64,1%), bet vismazākais Ogrē (6%). Rūpniecībā aug-

stākais procents ir Aucē (37,7%), bet zemākais Ainažos (11,8%), tirdzniecībā — Preiļos (35,7%) un Ķemeros (3%), satiksmē un transportā Viesītē (19,8%) un Ilūkstē (1,2%), valsts un komunālā administrācijā un valsts drošībā Balvos (16,2%) un Ilūkstē (0,8%), brīvās profesijās Subatē (5,3%) un Ķemeros (1,0%), publiskā higiēnā Strenčos (14,5%) un Ilūkstē (0,8%), apkalpotājiem Kārsavā (16%) un Ilūkstē (3,3%), pārējos nodarbošanās veidos Ķemeros (42,2%) un Salacgrīvā (2,2%). Atzīmētie procenti izceļ sīkpilsētu īpatnējo vietu.

Statistiskās pārvaldes dati ļauj ieskatīties arī atsevišķu nodarbu raksturā. Piem., no 1935. g. lauksaimniecības skaitīšanas materiāliem redzams, nav tādas kultūras, kas būtu piekopta vienīgi Madonā vai Madonas apriņķī. Madonā, salīdzinot ar apriņķi, procentuāli daudz mazāk ir papuves un daudz lielāka platība aizņemta ar sakņaugiem lopbarībai un iedzīvotāju uzturam, pākšaugiem, bet īpaši ar kartupeļiem.

Madonā iedalīti apbūves gabali sekojošā lielumā:

līdz 0,37 ha	iedalīti 264 gab. = 74,0%
0,38 ha — 1,00 ha	67 „ = 18,5%
1,01 ha — 2,00 ha	7 „ = 2,0%
2,01 ha — 5,00 ha	12 „ = 3,0%
pāri par 5 ha	9 „ = 2,5%

Kopā 359 gab. = 100,0%

Pēc Latvijas amatniecības un rūpniecības skaitīšanas 1935. g. Madonā un Madonas apriņķī bija šāds uzņēmumu un nodarbināto skaits:

	Madona				Madonas apr. (laukos)			
	Uzņēmumu skaits	%	Nodarbināto skaits	%	Uzņēmumu skaits	%	Nodarbināto skaits	%
Raktuves un akmeņlauztuves	—	—	—	—	1	—	1	—
Keramika, akmeņu izstrād. u. t. t.	4	2,3	11	3,4	40	2	107	3,4
Metalla apstrādāšana un mašīnbūve	17	9,8	31	9,7	278	14	340	10,9
Ķīmijas rūpniecība	—	—	—	—	—	—	—	—
Ādu rūpniecība	4	2,3	12	3,8	45	2,3	51	1,6
Tekstilrūpniecība	8	4,6	14	4,4	76	3,9	106	3,3
Kokrūpniecība	26	15	35	11	326	16,5	497	15,6
Papīrrūpniecība	—	—	—	—	—	—	—	—
Poligrāfijas rūpniecība	5	2,9	10	3,1	12	0,6	13	0,4
Pārtikas un garšvielu rūpn.	12	7	34	10,6	258	13	533	16,7
Apģērbu, apavu, tualetes un galanterijas piederumu rūpn.	60	34,7	74	23,1	541	27,3	597	18,7
Būvrūpniecība	37	21,4	99	30,9	397	20,1	919	28,8
Gāzes, elektr. un ūdensvadu iestādes	—	—	—	—	6	0,3	20	0,6
Kopā	173	100	320	100,0	1980	100	3184	100,0

Madonas un Madonas apriņķu amatniecībai un rūpniecībai ir līdzīgs raksturs, jo tā apkalpo vietējās vajadzības. Metallapstrādāšanas nozarē izceļas lauki ar lielo kalvju skaitu. Tāpat lauki izceļas ar dzirnavām un koppienotavām. Madonā koncentrējusies po-

ligrāfiskā rūpniecība, bet apģērbu, apavu un t. t. nozarē uzņēmumi, kas strādā plašākam rajonam, piem., cepuru darbnīcas.

Ieskatoties sīkākī tirdzniecībā, redzam sekojošu ainu 1935. g.

	Madona				Madonas apr. (laukos)			
	Skaitis	%	Nodarbinātie	%	Skaitis	%	Nodarbinātie	%
Lieli uzņēmumi (nodarb. 5 un vairākas personas)	12	5,5	69	18	106	16,5	169	18
Mazie uzņēmumi	205	94,5	314	82	534	83,5	769	82

Madonā procentuāli vairāk ir mazo uzņēmumu.

	Madona				Madonas apr. (laukos)			
	Uzņēmumu skaits	%	Nodarbinātie	%	Uzņēmumu skaits	%	Nodarbinātie	%
Preču tirdzniecība	126	55	221	57,7	410	64,1	620	66,1
Tirdzniecības palīga uzņēm.	—	—	—	—	—	—	—	—
Viesu uzņemšana	15	6,9	33	8,6	47	7,3	80	8,5
Satiksmē un transports	47	21,7	49	12,8	32	5,0	49	5,2
Izglītība, sports, māksla un izpriecās	—	—	—	—	2	0,3	12	1,3
Veselības kopšana, tīrība un higiēna	29	13,6	65	17	65	10,2	90	9,6
Apdrošināšana un kredīts	6	2,8	15	3,9	84	13,1	87	9,3
Kopā	223	100	383	100,0	640	100	938	100,0

Madonas apriņķī laukos vairāk uzņēmumu un nodarbināto preču tirdzniecībā, apdrošināšanas un kredīta nozarē, bet Madonā veselības kopšanas, tīrības un higiēnas nozarē, satiksmē un transportā.

	Madonā		Madonas apr. (laukos)	
	Skaitis	%	Skaitis	%
Nodarb. īpašn.	193	50,4	501	53,4
Ģimenes loc.	79	20,6	217	23,1
Algoti darbin.	106	27,7	212	22,6
Mācekļi	5	1,3	8	0,9
Kopā	383	100,0	938	100,0

Laukos tirdzniecībā vairāk nodarbināti īpašnieki un ģimenes locekļi, bet Madonā algotie darbinieki.

Zināmu ieskatu Madonas saimnieciskā dzīvē dod arī preču pārvadājumu statistika. (Skat. Dzelzceļu virsvaldes statistikā biroja izdevumus).

No Madonas izsūta daudz mežu materiālu (baļķus, klučus, stutmalku), lauk-

saimniecības ražojumus (linus, liellopu, cūkas, sevišķi sviestu), bet ievēd vispārēja patēriņa preces, (silķes, sāli, cukuru, petroleju, ziepes, sērskābes), būvmateriālus (ķieģeļus, cementu, kaļķus, ģipsi, dzelzi) pilsetas un plašās apkārtnes būvniecības vajadzībām. Intensīvās lauksaimniecības sekmēšanai pieved mākslīgus mēsļus, lauksaimniecības mašīnas un to daļas, smērēļļas, bet piensaimniecības atbalstīšanai — izsijas, klijas, miltus, raušus

Tāpat Madona saņem samērā daudz alus, degvīna, spirta un liķieru, kas arī norāda uz zināmu turību un saimniecisko rosību Madonas aizmugurē. Madonas stacijā daudzu preču apgrozība ir lielāka nekā citām Pļaviņas-Gulbenes-Alūksnes-Apes līnijas stacijām.

Piem., 1930./31. g. izsūtīts sviesta no Madonas 877 t, no Cesvaines 447 t, Jaungulbenes 36 t, Mārcienas 315 t, Jaunkalnšnavas 146 t, Pļaviņām 434 t. Tai pašā laikā pienācis raušu: Madonā 434 t, Cesvainē 403 t, Jaungulbenē 44 t, Mārcienē 188 t, Jaunkalnšnavā 30 t, Pļaviņās 153 t.

Mākslīgo mēslu 1930./31. g. Madona saņēmusi 2159 t, Cesvaine 992 t, Jaungulbene 621 t, Jaunkalnšava 306 t, Pļaviņas 1026 t.

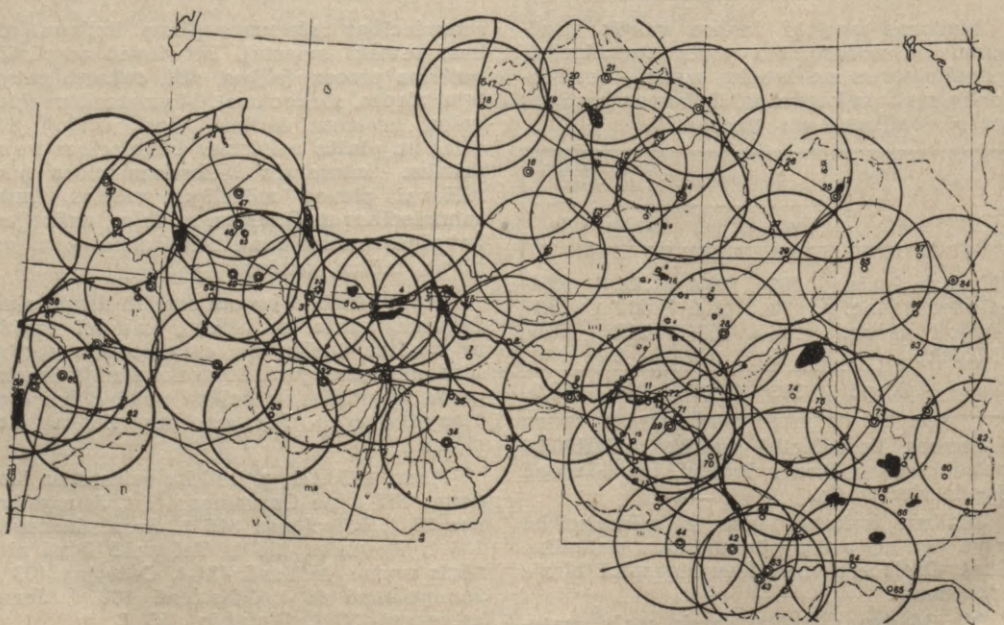
Raksturīgs ir arī izbraukušo pasažieru

skaita sadalījums pēc pārvadāšanas attālumiem. Visvairāk izbraucēju ir joslā 11—30 km un 31—60 km. Lielāks skaits pasažieru ir arī joslai, kas atbilst attālumam līdz Rīgai.

Latvijas pilsētu iespaidu sfairas ar rādiiju 20 km

Latvijas pilsētu iespaidu sfairas ar rādiiju 30 km

Ja Latvijas kartē mūsu pilsētām to iespaidu sfairas atzīmēšanai apvilksim riņķus ar radiju 20 km un 30 km, tad redzēsim, ka daudzos gadījumos šie riņķi nevien saskaras, bet pat krustojas. Ļoti retos gadījumos būs jāņem lielāks radijs. Tas norāda, ka mūsu pilsētas novietojušās caur-

mērā 40—60 km attālumā. Tāpēc arī visvairāk izbraucēju ir joslā 11—30 km un 31—60 km. Madonai 1934./35. g. nākuši klāt arī izbraucēji joslā 1—10 km, kas vedams sakarā ar Madonas-Lubānas līnijas atklāšanu 1935. g.

Pārvadāšanas attālums km.

Izbraukšanas stacija	1—10	11—30	31—60	61—100	104—150	151—200	201—250	251 un vairāk	Kopā
	Pasažieru skaits								
1929./30. g.									
Pļaviņas	585	25688	13600	5950	25467	1304	289	109	72992
%	0,8	35,2	18,6	8,2	34,9	1,8	0,4	0,1	100,0
Jaungulbene	1274	13565	4920	1065	362	3332	159	53	24730
%	5,1	54,9	19,9	4,3	1,5	13,5	0,6	0,2	100,0
Mārciena	704	6799	3732	1118	7142	544	237	96	20372
%	3,4	33,4	18,3	5,5	35,0	2,7	1,2	0,5	100,0
Cesvaine	1662	11568	3375	1815	562	7079	462	107	26630
%	6,2	43,4	12,7	6,9	2,1	26,6	1,7	0,4	100,0
Gulbene	7116	30605	28081	4100	3231	11927	2685	199	87944
%	8,1	34,8	31,9	4,7	3,7	13,6	3,0	0,2	100,0
Alūksne	1598	9830	11291	4644	1871	729	8604	250	38817
%	4,1	25,3	29,1	12,0	4,8	1,9	22,2	0,6	100,0
Ape	1000	3884	4049	759	479	253	1971	154	12549
%	8,0	31,0	32,3	6,0	3,8	2,0	15,7	1,2	100,0
Madona	—	21992	12325	4581	2250	19119	664	211	61142
%	—	36,0	20,1	7,5	3,7	31,3	1,1	0,3	100,0
1934./35. g.									
Madona	937	12833	7434	3347	1983	15041	729	251	42500
%	2,2	30,2	17,5	7,8	4,7	35,4	1,7	0,5	100,0

Īss Madonas salīdzinājums ar citām sīkpilsētām ar līdz 3000 iedzīvotāju, kas vēl izceļ tās īpato seju. Augstāks latviešu iedzīvotāju procents nekā Madonā ir Durbē, Ķemerros, Limbažos, Mazsalacā, Piltenē, Pļaviņās, Priekulē, Salacgrīvā, Siguldā, Strenčos.

Madonā 1935. g. bija 318 dzīvojamo ēku. Šai skaitā ietilpst 62 mūra (19,5%), 172 koka (54,1%) un 84 jauktas (26,4%) ēkas.

Daudz augstāks koku ēku procents kā Madonā ir Austrumlatvijas pilsētās: Subatē (98%), Kārsavā, Zilupē, Viļānos, Varakļānos, Preiļos, Ilūkstē. Vismazākais koku ēku procents ir Sabilē (26%).

Madonā vēl atzīmējams augsts jaukto ēku procents (26,4%). Šai ziņā to pārspēj vienīgi Strenči (38,9%). Augstais jaukto ēku procents Strenčos izskaidrojams ar mežu bagātību apkārtņē, bet Madonā gala morenas dod labu granti betonam, kas sašāda jaukto ēku pamatizbūvi.

Mūsu sīkpilsētās dominē vienstāvu nami. To Madonā ir 80,8%, bet agrāk uzskaitītās Austrumlatvijas pilsētās: piem., Kārsavā 99,4%, Subatē 98,5% u. t. t.

Relatīvi vairāk kā Madonā divstāvu ēku ir Dobelē, Kandavā, Limbažos, Ogrē, Pļaviņās, Siguldā.

No 752 Madonas dzīvokļiem, 53 dzīvokļi vai 7,3% ir istabas-virtuves, 317 dzīvokļi (42,2%) ir vienistabu dzīvokļi, 215 dzīvokļi (28,6%) ir divistabu dzīvokļi, 110 dzīvokļi (14,6%) ir trīsstabu dzīvokļi, 57 dzīvokļi (7,3%) ir ar vēl lielāku istabu skaitu.

Istabu-virtuvju relatīvi mazāk kā Madonā ir nedaudzās pilsētās. Relatīvi daudz šādu istabu-virtuvju ir Dobelē (45%), Ilūkstē, Subatē, Durbē, Kandavā.

Vienistabu dzīvokļu relatīvi vairāk kā Madonā ir tikai Aucē, Ķemerros, Piltenē, Priekulē, Siguldā, Strenčos un Viesītē.

Zīmīgi, ka no visiem Madonas dzīvokļiem 437 vai 58,1% ir ar elektrības apgais-

mošanu. Kas izskaidrojama ar tuvējo spēkstaciju. Tāds procents dzīvokļu ar elektrības apgaismojumu nav nevienā no pārējām sīkpilsētām. Pavisam trūkst elektrības apgaismojuma Ainažos, Abrenē, Preiļos, Salacgrīvā, Varakļānos.

No dzīvokļu kopskaita Madonā neapdzīvotu ir 67 vai 8,9%. Pa 1 personai dzīvo 117 dzīvokļos (15,6%), pa 2 personām 186 dzīvokļos (24,8%), pa 3 personām 133 dzīvokļos (17,7%), pa 4 personām 119 dzīvokļos (15,8%), pa 5 personām 67 dzīvokļos (8,9%), pa 6 personām 31 dzīvoklī (4,1%), pa 7 personām 12 dzīvokļos (1,6%) u. t. t.

Sīkpilsētās visvairāk dzīvokļu aizņemts no 2 personām, tad no 3 personām.

No dzīvokļu kopskaita Madonā pagrabos atrodas tikai 18 dzīvokļi vai 2,4%, pirmajā stāvā — 62,5%, otrajā stāvā — 25,9%, trešajā stāvā — 3,1%, bet bēniņos — 6,1%.

Madonā no 421 gruntsgabala apbūvēti 320 gabalu, t. i. 76%.

Apbūvētie un apdzīvotie gruntsgabali tiek izmantoti arī lauksaimniecībai, proti, Madonā 95,2%, Strenčos 99,5%, Viļānos 96,8%, Valdemārpilī 95,6%, Siguldā 97,5%, Priekulē 97,5%, Mazsalacā 97,4%, Grobiņā

95,5%, Durbē 100%, Ainažos 99,4%, Salacgrīvā 100%, Costiņos 66,3%, bet vismazāk Preiļos 64,7%.

Dzīvojamās ēkas ir samērā mazas. Tā, piem., dzīvojamo ēku ar 1—2 dzīvokļiem Madonā 64,5%, ar 3—4 dzīvokļiem 22,8%, ar 5—10 dzīvokļiem 11,7% un ar 11—20 dzīvokļiem 1%.

Sanitārhygiēnisko ierīču dati Madonai ir labvēlīgi.

Atejas atrodas 88 dzīvokļos (11,7%); atejas ārpus dzīvokļa tai pašā namā ir 371 dzīv. (49,4%), ārpus ēkas 292 dzīv. (38,8%), trūkst atejas tikai 1 dzīvoklī.

Vannu mūsu sīkpilsētu dzīvokļos ir ļoti maz. Ūdens piegāde Madonā nokārtota samērā labi. Ūdens ievilkts 26 dzīvokļos (3,5%). Ūdensvads kopējs vairākiem dzīvokļiem tai pašā ēkā 13 dzīvokļos (1,7%). Kopējs ūdensvads 7 dzīvokļiem (0,9%).

Ar sūkni iegūst ūdeni 314 dzīvokļi (41,7%). Ūdeni smeļ no akas 301 dzīvoklis (40,1%), bet trūkst ūdens apgādes 91 dzīvoklim (12,1%).

Nospiedošā vairumā arī citu sīkpilsētu dzīvokļi iegūst ūdeni no akām.

CHRONIKA UN INFORMĀCIJA.

Rūpālisko pasākumu reprivatizācija.

Austrumu reichsministra š. g. 18. februāra noteikumu par privatīpašuma atjaunošanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos izveidot dzīvē, Austrumzemes reichskomisārs jau š. g. 27. februārī un 20. aprīlī izdevis izpildnoteikumus pie minētiem noteikumiem, kas regulēja privatīpašuma atgūšanu uz namiem un zemi. Attiecinot privatīpašuma atjaunošanu tagad arī uz rūpāliskiem pasākumiem, Austrumzemes reichskomisārs š. g. 24. jūnijā parakstījis Trešos izpildnoteikumus pie noteikumiem par privatīpašuma atjaunošanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos, kas ievietoti laikrakstā D. Z. im Ostland 1943. g. 27. jūnija Nr. 173. un stājas spēkā š. g. 1. jūlijā.

Trešie izpildnoteikumi noteic īpašuma atjaunošanai uz rūpāliskiem pasākumiem reprivatizācijai pakļauto pasākumu jēdzienu, īpašuma atjaunošanas kārtību un ar to saistīto norēķināšanos.

Par pasākumu noteikumu izpratnē uzskatāma kustama un nekustama manta, kas kalpo peļņas iegūšanai un veido patstāvīgu saimniecisku vienību. Apvienoti pasākumi ir tādi, kas radušies, savienojot vairāku pirms īpašuma atņemšanas patstāvīgu pasākumu mantu. Noteikumi neattiecas uz lauk- un mežsaimniecības pasākumiem un gruntsgabalu izmantošanas uzņēmumiem. Saūbu gadījumos ģenerālkomisārs izlemj, vai konkrēts pasākums atbilst noteikumu priekšrakstiem.

Īpašums uz pasākumu tiek atjaunots pēc pieprasījuma. Īpašuma atjaunošanai piekritīgs ģenerālkomisārs. Pieprasīt var tikai visa pasākuma kā tāda atpakaļnodošanu, kas it īpaši attiecas uz apvienotiem pasākumiem. Turpretim pieprasījumi atjaunot īpašumu uz atsevišķiem pasākuma mantas priekšmetiem nav pieļauti un to vērtē ņemšana iespējama tikai izlīdzinājuma resp. norēķināšanās kārtībā.

Pieprasījums iesniegt tiesīgas pirmā kārtā vietējās fiziskās personas, kurām ar padomju valdības piespiedu rīcību atņemts īpašums uz pasākumiem. Ja īpašnieks miris, pieprasījumu var iesniegt mantinieki vai mantojuma aizgādnieši. Aizvestos un promesošos īpašniekus pārstāv promesošo mantas aizgādņi.

Ar reichskomisāra piekrišanu var atjaunot īpašumu uz pasākumiem, kas piederēja privatītiesiskām juridiskām personām ar sēdekli Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos. Šos pieprasījumus noteikumos tuvāk norādītā kārtībā var iesniegt vietējās fiziskās personas, kam nacionālizācijas brīdī piederēja uz pašu rēķina realizētas dalības tiesības. Pieprasītājiem jāpārstāv dalības tiesību vairākums. Vairāku pieprasītāju kopēju pieprasījumu iesniedz pilnvarnieks. Īpašuma atpakaļnodošanu var saistīt ar nosacījumiem, ka pasākumu turpina atsevišķs tirgotājs, personu sabiedrība vai kopdarbības sabiedrība, kā arī izvedama norēķināšanās ar īpašuma atjaunošanā nepiedalīgiem dalības tiesību īpašniekiem. Līdzīgā kārtā atjaunojams īpašums uz atklātai tirdzniecības sabiedrībai vai komandītsabiedrībai (personu sabiedrībai) piederējušu pasākumu, ar to atšķirību, ka īpašuma atpakaļnodošana var notikt arī tad, ja ne visi agrākie biedri ir vietējās fiziskās personas.

Kopdarbības sabiedrības pielīdzinātas vietējām fiziskām personām; atzīmējams, ka kopdarbības sabiedrības agrākie biedri, ja sabiedrība izbeigusies sakarā ar īpašuma atņemšanu, var nodibināt kopdarbības sabiedrību, kuŗa tiesīga iesniegt pieprasījumu par pasākuma nodošanu.

Īpašuma atjaunošanu uz apvienotiem pasākumiem var prasīt agrāko pasākumu īpašnieki, tomēr tajos gadījumos, kur agrāko pasākumu īpašnieka līdzdalība apvienotā pasākumā nav saimnieciski attaisnota, iespējama pieprasītāja apmierināšana izlīdzinājuma kārtībā izveidot norēķināšanos.

Par īpašuma atpakaļnodošanu ģenerālkomisārs izdod īpašnieka dokumentu, kuŗā norādāma diena, ar

kuŗu īpašums uz pasākumu nodots atpakaļ. Dokumenta izsniegšana neskar citu personu tam pretimstāvošas tiesības; tās realizējamās tiesas ceļā. Ar īpašuma atpakaļnodošanu uz īpašnieku pāriet visas pie rīcības mantas piederētās tiesības un saistības; par pasākuma rīcības mantas sastāvu uz īpašnieka dokumentā norādīto dienu sastādāmi nodošanas bilance un nodošanas inventārs.

So noteikumu priekšraksti spēkā arī īpašuma atjaunošanai uz gruntsgabaliem, kas pieder pie pasākuma rīcības mantas, atbilstoši piemērojot Pirmo izpildnoteikumu pie noteikumiem par privatīpašuma atjaunošanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos § § 4, 6 līdz 8, 10 līdz 12 un 14 priekšrakstus.

Lai nokārtotu norēķināšanos par priekšmetiem, kas bez atbilstošas pretvērtības pēc īpašuma atņemšanas iepļūduši pasākuma mantā vai no tā izņemti, radīta izlīdzinājuma kārtība. Izlīdzinājumam piekritīgās iestādes nodibināmas pie saimniecības kamerām. Tiesas ceļš izlīdzinājumā izslēgts. Izlīdzinājums izdārāms naudā pēc reichskomisāra tuvākiem norādījumiem, un tikai izņēmuma kārtā var pieļaut priekšmetu nodošanu. Parlēmumu triju mēnešu laikā no paziņošanas var iesniegt sūdzību ģenerālkomisāram.

Trešie izpildnoteikumi tālāk satur virkni īpašu priekšrakstu. Regulējot attiecības pret īpašuma atdošanu, kas notikusi saskaņā ar reichskomisāra 1941. g. 17. oktobra noteikumiem par amatniecības, sīkrūpniecības un tirdzniecības izveidošanu, kas paliek neskārtā, tie norāda, ka pēc Trešiem izpildnoteikumiem iespējams pieprasīt īpašuma atjaunošanu arī tad, ja 1941. g. 17. oktobra noteikumi to nepieļauj vai pieprasījums saskaņā ar 1941. g. 17. oktobra noteikumiem nav iesniegts. Amatniecības pasākumu īpašuma atdošana neskar Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos pastāvošos likumiskos priekšrakstus šo pasākumu vadīšanai. Īpašuma nodošana uz tirdznieciskiem un viesnīcu rūpala pasākumiem notiek bez preču krājumiem, prasījumiem un saistībām. Izslēgta īpašuma atjaunošana uz pasākumiem, kas atsavināti saskaņā ar Austrumu reichsministra 1942. g. 28. maija noteikumu par saimniecības speciālo mantu iepemtajos Austrumu apgabalos 2. § 2. nodalījuma 3. teikumu; asumu izlīdzinājumam reichskomisārs var noteikt atlīdzību. Ja pasākums, pamatojoties uz 1942. g. 28. maija noteikumiem, izirēts vai pēc cita lietojuma vai apsaimniekošanas līguma nodots trešai personai, tad ar īpašuma nodošanu īpašnieks stājas izirētāja u. t. t. attiecībās ar šo trešo personu. Īpašuma atpakaļnodošana īpašniekam iespējama ar zināmiem nosacījumiem. Trešie izpildnoteikumi neskar 1941. g. 29. novembra noteikumus par saimniecības uzbūvi Austrumzemē.

Pamatojoties uz Trešiem izpildnoteikumiem, Austrumzemes reichskomisārs š. g. 24. jūnijā izdevis paziņojumu (D. Z. im Ostland, Nr. 173), ar kuru noteikts, ka pieprasījumus atjaunot īpašumu uz rūpāliskiem pasākumiem uz īpašām veidlapām trijos eksemplāros var iesniegt piekritīgam ģenerālkomisāram. Pierādījumi un dokumenti nav pievienojami, bet iesniedzami tikai pēc attiecīga uzaicinājuma. Ja pieprasījumu iesniedz nevis agrākais īpašnieks, bet tā tiesību pēcnieks (mantinieks), pārstāvis (mantojuma vai promesošā mantas aizgādniešs) vai pilnvarnieks, tad pievienojami pierādījumi par tiesību iesniegt pieprasījumu. Īpašuma atjaunošanai vajadzīgās apliecības no nodevām brivas. Par īpašnieka dokumenta izsniegšanu tiek ņemta pārvaldes nodeva.

Sakarā ar š. g. 24. jūnijā izdotiem Trešiem izpildnoteikumiem pie noteikumiem par privatīpašuma atjaunošanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos Kara pārvaldes vicešefs M. Matisens (Mattiessen) laikrakstā D. Z. im Ostland Nr. 173. raksturojis padomju saimniecības likvidāciju Austrumzemē, tuvāk apgaismojot vācu pārvaldes nostāju, privatīpašuma atjaunošanas līdzšinējo gaitu un 24. jūnija noteikumu būtību.

cinātās Vācijas devižu saimniecības metodes pilnā mērā attaisnojušās. Kā norēķināšanās vienība Vācijas reichsmarka Eiropas kontinentā ieņem vadītājas vietu. Ja Vācijas valsts banka vienā vai otrā gadījumā atsakās no markas kursa grozīšanas par labu reichsmarkai, tad tas notiek arī tamdēļ, lai atbalstītu Eiropas saimniecības kopības vajākos partnerus kara radīto grūtību pārvarēšanā. Vācijas naudas un kredīta apstākļu stabilitāte, pēc sekmīgi nobeigta kara atvieglos pāreju no kara saimniecības uz miera laiku saimniecību un izvērtīsies par vācu tautas labklājības pamatu. Ls

Taupība kara laikā.

Sakarā ar Berlīnes krājkases 125 g. pastāvēšanas svinībām Vācijas saimniecības ministrs un Valsts bankas prezidents Dr. Valters Funks (Walther Funk) uzstājās ar runu, kurā viņš iztirzāja taupīšanas nozīmi kara laikā un tās lielo lomu, kādu tā spēlēja kara finanšēšanā un tautas sociālās labklājības celšanā.

Runas sākumā valsts ministrs noteikti noraidīja nedibinātus prātojumus, ka nauda esot lieka, un ka tā vairs nespējot nekādu lomu. Vislabākais līdzeklis šādu uzskatu apkaņošanai, teica ministrs, būtu atņemt no tā piekritējiem naudu, jo tad tie ļoti drīz saprastu, ka nauda tomēr nav lieka, kādu tā ir izcila nozīme tautas saimnieciskā, sociālā un kultūrālā dzīvē. Nauda esot katras atsevišķas personas kā arī tautas kopības darba veiksmes mērogs. Tā esot arī vienīgais lietojamais produkcijas, algas un darba vispārīgais mērogs. Tautsaimniecībā jāvelta liela vērība pareizai un saprātīgai naudas politikai, kuŗas galvenais uzdevums esot nodrošināt naudas vērtību un sakarā ar to arī noguldījumu drošību, uzturēt naudas pirktspēju un ar saprātīgu algas, cenu un nodokļu politiku veicināt un stiprināt palābību un ticību naudai kā ienākuma avotam par veikto darbu. Ministrs noraida viedokli it kā nauda būtu zaudējusi savu pirktspēju kara laikā, runāt varot tikai par tās lietošanas vērtības ierobežošanu. Attieksmē uz maiņas tirdzniecību, sevišķi zīmējoties uz lietoto priekšmetu un pārtikas līdzekļu maiņu, kas izsaukta sakarā ar preču trūkumu kara laikā, ministrs izsacījās, ka tā uz visnoteiktāko jāapkaņo, jo tā graujot vērtību relāciju un apdraudot ticību naudas vērtībai. Sakarā ar maiņas tirdzniecības demorālīzējošo un kaitīgo ietekmi, ir netikai valsts pienākums, bet katra atsevišķa pilsoņa interesēs to noteikti apkaņot.

Pieskaroties jautājumam par krājkasēm, ministrs uzsvēra, ka līdztekus finanšāliem uzdevumiem, tām piekritot arī zināmi taut- un sociālsaimnieciski pienākumi. Krājkasu uzdevums esot pārliecināt un izskaidrot tautai taupības nepieciešamību un nozīmi. Krājkasu politikai vajagot dibināties uz noguldījumu drošības un vispārības labuma idejas principa. Vadioties no šiem principiem, atsevišķa pilsoņa intereses sakrīt ar vispārējām tautsaimniecības interesēm.

Pateicoties tikai nepārtrauktam noguldījumu pieplūdumam, saimniecība var pastāvēt un pieaugt. Kā bez darba nevar rasties jaunas vērtības un kā bez darba mēs nomirtu badā, tā arī bez iekrājumiem nevarētu pastāvēt mūsu modernā un uz darba sadali uzbūvēta saimniecība un tā būtu nolemta iznīkšanai. Mašīnas, fabrikas, satiksmes līdzekļus un citas ierīces mēs esam varējuši celt un iegādāt tikai pateicoties tam, ka mēs pagātnē neesam iztērējuši visus savus ienākumus, bet daļu no tiem esam ietaupījuši un šos ietaupījumus investējuši produkcijas saimniecībā. Ja šāda līdzekļu uzkrāšana ir vajadzīga normālos laikos, lai tautas saimniecība varētu attīstīties, tad jo lielāka nozīme tai patreizējā totālā kara laikā, kad mūsu saimniecībai nākuši klāt jauni svarīgi uzdevumi — nodrošināt mūsu armijas kaujas potenciālu un apgādāt to ar vajadzīgo pārtiku.

Krāšanai kara laikā piemīt arī izcila nozīme jautājumam par kara finanšēšanu. Noraidot viedokli, ka kara finanšēšana būtu izdarāma tikai ar nodokļu palīdzību, ministrs aizrāda, ka raugoties tikai pavisam teorētiski no tīri fiskālā redzes viedokļa, tas būtu šīs problēmas visvieglākais atrisinājums, bet praksē to nevar tik vienkārši atrisināt. Pateicoties vācu tautas, samērā augstajam ienākuma līmenim, valdībai jau miera laikā esot bijis iespējams nodokļu ceļā iegūt lielus naudas līdzekļus, kuŗi zināmā mērā nodrošinājuši kara finanšēšanu. Sakarā ar tautas ienā-

kumu pieaugumu un jaunu papildu nodokļu ieviešanu, ienākumi no nodokļiem kara laikā stipri pavairojušies, kas valdībai dodot iespēju pusi no visiem valsts izdevumiem segt no tiešiem, galvenā kārtā, nodokļu, ienākumiem. Pirmā pasaules kara ienākumi no nodokļiem sedza tikai 120/0 no valsts izdevumiem. Pārmerīgs nodokļu slogs, kas atstātu strādājošiem tikai tik daudz naudas, cik nepieciešams iztikas mīnimam, mazinātu darba prieku un apdraudētu darba ražīgumu. Tāpat nevar būt runa par kādu īpašu nodokli uz ietaupījumu noguldījumiem, bet toties vēl lielāka vērība jāvelta kara peļņas aplikšanai ar nodokļiem.

Noguldījumu pieaugums kredītiestādēs liecinot par to, ka vācu tauta tic nacionālsociālistiskai valsts vadībai un tās nacionālsociālistiskai politikai. Bet izlietojot tautas ietaupījumus valsts vajadzībām, valdība tanī pašā laikā uzskata par savu pienākumu nodrošināt tai tās noguldījumu vērtību. Nolikā to panākt, valdība neatlaidīgi turpinās ieturēt līdzšinējo finanšālo kursu, kuŗa mērķis, kā tas jau visiem esot zināms, ir — noturēt vācu valūtas stabilitāti. Arī saimnieciskā laukā valdība turpināšot ieturēt pašreizējo virzienu attieksmē uz cenu un algu regulēšanu, produkcijas un noietā pārraudzību no valsts puses, kā arī uz emisijas un investējumu kontrolēšanu u. t. t.

Lai gan apgrozībā novērojama naudas līdzekļu pārpilnība, tomēr vācu autoritatīvā saimniecības vadībā šī parādība nevarot kaut cik negatīvi ietekmēt reichsmarkas stabilitāti vai noguldījumu drošību.

Tālāk valsts ministrs pieskārs jautājumam par rūpālisko un amatnieku uzņēmumu darbības ierobežošanu. Šai parādībai esot tikai pārejšs raksturs un kuŗam izbeidzoties uzņēmumi varēšot atkal darbību atjaunot, pie kam sevišķu vērību vēltis kara laikā radušos zaudējumu izlīdzināšanai. Atsevišķu uzņēmumu darbības pārtraukšana bijusi nepieciešama, lai atbrīvotu darba spēku, tēlpas, mašīnas un materiālus kara rūpniecības vajadzībām un ietaupītu enerģiju un izejvielas.

Runas noslēgumā ministrs atkārtoti uzsvēra, ka kara laika krājeji iegūst dubultu labumu. No vienas puses viņi nodrošinot savu nākotni ar uzkrātiem kapitāliem, bet no otras puses, tie par uzkrāto naudu varēšot pēc kara labāki, lētāki un vairāk nopirkt nekā tagad. Kas taupot, tam esot ticība nākotnei. Bet uzticība un nacionālā disciplīna esot pamati, uz kuŗiem balstās vācu valūtas stabilitāte un reizē ar to dibinās vācu tautas krājumu drošība. S.

Vācu bruņošanās rekorda sasniegumi.

Ceturta kara gadā bruņošanās un municijas reichsministrs Špērs (Speer) sniedza iespaidīgu ziņojumu par vācu bruņošanās stāvokli un pierādīja milzīgo produkcijas kāpinājumu atsevišķās bruņošanās nozarēs. Vācu bruņošanās pieaugusi gadu no gada, un 1943. gada maijā visās nozarēs sasniezta rekorda augstumu, un prasības, ko uzstādīja vācu bruņotie spēki, arvien tika izpildītas. Pie tam jāievēro apstākļi, ka Vācijas bruņošanās jau kara sākumā atradās uz augsta līmeņa, kuŗa kāpināšana prasīja daudzkārtīgu darba spēka pieaugumu, desmittūkstošu darba rīku un mašīnu jaunbūvi, jaunas fabriku celtnes un vairākus miljardus reichsmarku lielus izdevumus. Līdz ar to vairāk vajadzēja sagādāt dzelzi, vaŗu alumīniju un citus metālus. Bija jārada jaunas iespējāmības. Cik vien tas bija iespējams, ierobežoja privāto ražošanu; uzņēmumus, kas nespēja sekot laika garam, piemēroja pārējiem, produktīvāki strādājošiem, un plašā mērā izmainījis ar pieredzi. Pirmprodukcijas, galvenokārt ogles un dzelzs, pieaugumu sasniezta, ierīkojot jaunas rūpniecības rietumos un austrumos. Ar sevišķiem pasākumiem produkcijas kāpināšanā divkārsēja tērauda mēneša produkciju. Pa šo laiku rastas jaunas iespējāmības tālāki produkcijas kāpināšanai. Arī metāla nozarē produkcijas līkne pastāvīgi kāpj, un vaŗš, alumīnijs, magnēzijs, chroms, mangāns iegūts tādā daudzumā, ko katrā ziņā var apzīmēt par vairāk kā pietiekamu. Satiksmes sektorā ar Vācijas dzelzceļu ievērojami pastiprināto dienas sniegumu pārslogojums tik tālu novērst, ka garantēta nesarežģīta satiksme uz bruņošanās produkcijas centriem un uz fronti. Sevišķu vērību piegrieza arī ripojošā sastāva būvei un 1943. gada maijā lokomotīvu ražošana iepretim 1941. g. kāpa par 300%.

Arī darba spēks bija nepieciešamā daudzumā. Ar jauno darba likumu un atsevišķu uzņēmumu sašaurināšanu ieguva 3 $\frac{1}{2}$ milj. jaunus darba spēkus, no kuriem jau 2 $\frac{1}{2}$ milj. strādā jaunā darba procesā. Līdz ar to aizpildījās robi, kurus radīja pastiprinātā mobilizācija gada sākumā. Komplicētā darbā saskaņoja visus bruņošanas faktorus un nodrošināja izejvielu piegādi bruņošanās rūpniecībai, kā arī ieroču un citu rīku daudzus daļu montāžu. Arī ienaidnieku lidotāju uzbrukumī dažiem bruņošanās centriem nav ietekmējuši produkciju.

Izejot no 1941. gada stāvokļa, kad vācu bruņošanās jau atradās tādā augstumā, kas pilnīgi aptvēra visu saimniecību, tad 1943. gada vienā maija mēnesī svāra ziņā municija saražota vairāk kā 1941. gada veselā pusgadā. Sos pasākumus rūpniecība sasniedza ar tikai 50% lielāku darba spēku, patērējot 132% vairāk jēlterauda, tikai 2% vairāk alumīnija un 57% mazāk vara. Lielgabalu ražošana, salīdzinot ar 1941. gada caurmēru, 1943. gada maijā četrkārsjusies. Smago tanku ražošana 1943. gada maijā sasniedza 1250% lielu kāpinājumu iepretim 1941. gada caurmēra sniegunam; attīstīti daudzi jauni lidmašīnu tipi, un uzsākta arī to ražošana. Šī gada maijā ražoto lidmašīnu skaits ievērojami pārsniedz 1943. gada caurmēru. Reichsministrs Spērs pasvitroja, ka vēl ievērojamāka par saražoto lidmašīnu, ieroču, tanku un municijas daudzumu, ir viņu kvalitāte.

Ir uzlaboti un papildināti vācu ieroči. Seit rūpniecības vadībai palīdzēja arī vācu rūpniecības struktūra ar daudzajiem uzņēmumiem un plašo izvietojumu. Masu ražojumiem radītas milzu rūpnīcas, 1943. gada turpmākos mēnešos maija skaitlī vēl vairāk pieaugs; šim nolūkam jau izstrādāti pilnīgi un reāli plāni. Vācija ar palāvivu var vērot turpmāko kara norisi un tai nav jābaidās, ka pretinieku puses bruņošanās to varētu pārspēt.

Laulību skaita pieaugums Vācijā.

Pēc Vācijas valsts statistiskās pārvaldes ziņām Lielvācijā (atskaitot tikai 7 iecirkņus) 1942. gadā noslēgtas 639.770 laulības. Šis skaits pārsniedz par 2,9% laulību skaitu, kas noslēgts 1941. gadā, bet ja to attiecina uz agrākās Vācijas teritoriju, tad pieaugums ir 4,1%. Turklāt jāņem vērā, ka precības gados esošo neprecēto vīriešu skaits, sakarā ar jau iepriekšējos gados pieaugušo laulību skaitu, ievērojami samazinājies un bija daudz zemāks par normālo. Tāpat arī nav jāaizmirst, ka 1915.—1919. gados dzimušie tagad sasnieguši vecumu, kurā visbiežāk dodas laulībā un ka šajos gados dzimstība bija ievērojami kritusies. Tāpēc varēja gaidīt, ka laulību skaits gadu no gada kritīs.

Pieņemot 1910./1911. gadā noslēgto laulību relatīvo skaitu par normālu, ievērojot minēto precību gados esošo vīriešu skaita samazināšanos un nerēķinot jauno vīriešu zaudējumus kara apstākļu dēļ, varēja gaidīt, ka bijušās Vācijas robežās 1942. gadā noslēgts 490.000 laulības. Istenībā turpretim noslēgtas vismaz 525.459 laulības, tas ir par 35.000 laulībām vairāk. Tas nozīmē, ka caurmērā no katra precības gados esoša gada gājuma ir precējušies par 7,2% vairāk nekā normālajā 1910./1911. gadā. Šī kara laikā līdz 1942. gada beigām no visiem attiecīga vecuma vīriešiem ir devušies laulībā par 365.000 vairāk nekā normālos laikos.

Attiecinošā noslēgto laulību skaitu uz visu iedzīvotāju skaitu, 1942. gadā uz katriem 1000 iedzīvotājiem noslēgtas 7,4 laulības, tas ir par 0,5 vairāk kā varēja sagaidīt.

Pirmajā pasaules karā turpretim, laikā no 1914. līdz 1917. gada beigām, tātad tādā pašā laikā sprīdī kā tagad, noslēgto laulību skaits bija par 655.000 laulībām nokritis zem normāla.

Minētie skaitlī rāda, ka Vācijā kopš 1933. gada vērojama jaunu ģimeņu pastiprināta veidošanās, neraugoties uz kara apstākļiem, joprojām turpinās. Un ja nem vērā pirmā pasaules kara laikā noslēgto laulību iztrūkumu un tagadējo uzviju, tad starpība par labu tagadējam stāvoklim pārsniedz 1.000.000 laulību.

—s.

Koka nozīme saimniecības atjaunošanā pēc kara.

Eiropa kā lieltelpa, neraugoties uz to, ka tā katrā laikā labprāt izmainīs preces ar aizjūras valstīm, vienmēr tieksies cik vien iespējams radīt izejvielu bāzi, kas to vajadzības gadījumā padarītu neatkarīgu no aizjūras zemēm.

Dzīves jaunūzbūvē pēc kara beigām ārkārtīgi svarīga loma piekritīs kokam. Kāpinātā celtniecība visās nozarēs, visāda veida ierīču un darba rīku atjaunošanas nepieciešamība, milzīgs koka celulozas šķiedras papīra, mākslīgā zīda un cellvilnas rūpniecībā, koksnes pārcukošana, degvielu un lopbarības olbaltumu vielu iegūšana, koka pārģoļošana, koka atkritumu izmantošanas daudzie veidi — viss tas radīs Eiropas mežiem prasības, kuŗas daudz maz apmierinoši atrisināt varēs tikai visrūpīgākā mežu apsaimniekošana. Bet arī ja nodibinātos šāda priekšzīmīga mežkopība, tad tomēr mežiem bagāto zemju kā Somijas, Zviedrijas, Kroātijas, Norvēģijas, Krievijas u. c. koku bagātības nepietīktu, lai apmierinātu augstāk tikai nepilnīgi norādītās vajadzības.

Tāpēc būs nepieciešama vislielākā taupība šī vērtīgā izejmateriāla — koka, apsaimniekošanā. Visur, kur koku lieto, būs jāpārbauda, vai tas notiek tāda veidā, ka to kvantitatīvi un kvalitatīvi izmanto līdz pēdējās iespējamas robežām. Katrs koka gabals jāpārēd tā, lai tas radītu visaugstāko saimniecisko vērtību. Tikai to, kas tiešām nekam citam vairs neder, drīkst sadedzināt. Apejoties ar koku saudzīgi, vienalga, vai tas ir neapstrādāts vai apstrādāts koks, ir jāpanāk tā mūža paildzināšana līdz pēdējai iespējamībai.

Bet ir arī vēl viens ceļš, kā plašākās iedzīvotāju masas var ilgākam laikam atbaltīt Eiropas koku saimniecību. Tur, kur zeme netiek ar neapšaubāmu saimnieciskumu izmantota pārtikas nodrošināšanai, nākošos gadu desmitos visās pieejamās un cīnīcīk piemērotās pilsētu un lauku vietās jāaug kokiem, kuru koksnī dienās varētu likt lietā. Sajā rīcībā vadītāja principam jābūt, ka koka lietišķam noderīgumam jāstāv pāri tā krāšņuma efektam. Augļu kokiem augļu ražai protams jābūt pirmā vietā, bet arī tie tā jākopj, ka tad, ka to ražošanas spējas būs izsmeltas, viņu koksnē būtu kaut kas vairāk nekā kurināmā malka. Valrieksta koks, ābele, papele, aperse, alksnis, osis, bērzs, liepa, akācija — ja nosaucam tikai svarīgākos — ir stādāmi pirmā kārtā. Kas un kur stādāms atkarājās katrā atsevišķā gadījumā no augsnes īpašībām, teritorijas ģeogrāfiskā stāvokļa un klimata. Bet vajadzētu izmantot katru zemes gabaliņu kā ūdens, tai ceļa malā, tiklab plantā kā sētā. Nav jāaizmirst arī krūmāji, sevišķi lazdas. Tās noderīgas ne tikai kā robežu krūmi, bet arī kā pļavu un ganību iezogojums, kā aizsargs lopiem no vēja un aukstuma, kā vēja šķēlējs ap kāpostu un labības laukiem, kā piemešanās vieta zillītem un citiem kāpuru iznīcinātājiem. Vācija, ko nekādā nevar uzskatīt kā kokiem nabagu zemi, rāda šini ziņā piemēru. Lai gan tās koku saimniecība ir izturējusi smago kara pārbaudījumu, viņa vēl pirms kara beigām priekšzīmīgā veidā liek pamatus nākotnei. Viņa to dara ne tikai savas drošības labā, bet apzinoties atbildību par visu Eiropu, kas arī savā koku saimniecībā ir viens nedalāms vesels, kam jāpapildinās, ja tas grib nodrošināt katrai atsevišķai tautai tai piemērotas dzīves un kultūras attīstības pakāpi.

—s.

Cukurbiešu sējumu platības Eiropā 1943. gadā.

Pēdējo gadu laikā Eiropas lauksaimniecībā arvien redzamāku vietu sāk ieņemt laukaugu kultūras, jo tās vissekmīgāk nodrošina mūsu kontinenta pārtikas un lopbarības saimniecības neatkarību. Laukaugu vidū lielākā nozīme neapstrīdami piešķirama cukurbietēm. Kā zinātniskie pētījumi rāda, cukurbietes spēj dot apmēram divreiz vairāk barības resp. lopbarības vērtības vienību kā kartupeļu kultūras, un trīsreiz vairāk kā labības kultūras. Šī atziņa tagad nostabilizējusies visās Eiropas zemēs, un līdz ar to visur vērojama tendence — pēc iespējas palielināt cukurbietu platības.

Pēc F. O. Licht'a (Magdeburgā) publicētiem datiem šogad dažādās Eiropas zemēs paredzētas sekojošas cukurbietu sējumu platības hektaros, pie kam iekavās minēti iepriekšējā gada skaitlī; Francijai un Itālijai 1943. gadam minēta bēšu kopējā platība, kamēr 1942. g. skaitlī attiecas tikai uz platībām pārstrādāšanai cukurā:

Slovākijā — 15.000 (16.000), Ungārijā — 77.000 (77.000), Francijā — 240.000 (190.750), Beļģijā — 50.000 (50.480), Dānijā — 45.000 (46.431), Itālijā — 170.400 (150.000), Spānijā — 75.000 (25.000), Kroātijā — 12.000 (4.411), Serbijā — 16.000 (9.000), Bulgārijā —

22.000 (22.000), Šveicē — 4.300 (3.853), Somijā — 3.100 (2.535), Turcijā — 45.600 (29.841).

Šie skaitļi rāda, ka visumā cukurbiešu platības minētajās zemēs, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, ievērojami pieaugušas. Vienīgi Francijā cukurbiešu kopplatība jūtamāk samazinājusies — no 260.000 ha uz 240.000 ha, jo daļa cukurbiešu lauku šogad izletoti eļļas augu kultīvēšanai. Spānijā, Kroātijā, Serbijā un Turcijā, kur līdzšinējā kukura produkcija vēl pilnībā nesedz patēriņa vajadzības, šogad cukurbiešu sējumi palielināti sevišķi plašos apmēros. Arī pārējās Eiropas zemēs, par kuŗām vēl trūkst noteiktu datu, cukurbiešu platības visumā šogad pieaugušas.

Js.

Rumāņu lauksaimniecības stāvoklis.

Rumānijas lauksaimniecības ministrija publicējusi datus par labības un citu kultūru ražu pagājušā gadā. 1941./42. g. agrārā un bargās ziemas dēļ lauku ražu pag. gadā visumā neuzrādīja gaidītos rezultātus. Šogad turpretim laika apstākļi bijuši nesalīdzināmi labvēlīgāki, un, ievērojot arī valdības spertus enerģiskus soļus lauksaimniecības veicināšanai, sagaidāms jūtamā stāvokļa uzlabojums.

Labības sējumu platības, ražību no 1 ha un kopražu salīdzinājumā ar priekškaŗa laiku raksturo sekojoša tabula:

	Sējumu platība (1000 ha)		Ražība no 1 ha (kvint.)		Kopraža (1000 kvint.)	
	1939. g.	1942. g.	1938. g.	1942. g.	1939. g.	1942. g.
Kvieši	2521	2106	12,6	5,8	31008	12306
Maisi	3352	4533	10,2	6,6	44577	29708
Mieži	566	1187	6,5	6,4	4594	7601
Auzas	385	593	7,1	7,1	3067	4206
Rudzi	120	220	10,7	4,4	1130	957
Sāre	5	118	7,1	3,5	229	418
	6969	8757*				

Jāpiezīmē, ka 1942. g. kopražas skaitļos ietilpst arī Besarabijas un Bukovinas labības produkcija: 3.155.000 kv kviešu, 9.542.000 kv maisa, 3.812.000 kv miežu, 830.000 kv auzu, 704.000 kv rudzu un 132.000 kv sāres.

Kartupeļu un sakņaugu ražu rāda šādi skaitļi (kvintalos):

	1939. g.	1942. g.
Pupas	1082	1524
Zirņi	852	1977
Lēcas	80	99
Kartupeļi	4915	17141
Sīpoli	1011	1023
Kāposti	2277	1004

Pēdējo gadu laikā rumāņu lauksaimniecībā sevišķa vērtība velīta rūpniecības un tekstilstādu audzēšanai, kuŗu platības stipri palielinātas — no 490.000 ha 1939. g. uz 754.000 ha 1942. g. (t. i. par 58,4%). Stāvokli par atsevišķām kultūrām raksturo šāda tabula:

	1939. g. ha	1942. g. ha
Saulespuķes	164.000	441.000
Rapši	61.000	56.000
Soja	103.000	41.000
Cukurbietes	53.000	48.000
Tabaka	22.000	21.000
Kaņepes	58.000	85.000
Lini	22.000	42.000
Kokvilna	7.000	20.000

Šo augu kopražā 1942. gadā bijusi šāda (kvintalos): saulespuķēm — 2.221.000, rapšiem — 148.000, sojai — 215.000, cukurbietēm — 4.193.000, tabakai — 147.000, kaņepēm — 272.000, līniem — 87.000, kokvilnai — 79.000. 1943. gadā paredzēts tekstilstādu platības vēl ievērojami palielināt (kaņepēm un līniem vismaz par 30%), lai vietējo tekstilrūpniecību padarītu iespējami

*) Te ieskaitīta arī Bukovinas un Besarabijas sējumu platība — 2.726.000 ha.

neatkarīgu no ārzemju izejvielas ievēdumiem. Arī līdzšinējie izmēģinājumi ar kokvilnas kultūru devuši sevišķi labus rezultātus.

Noslēgumā jāatzīmē rumāņu lauksaimniecības vadības spertie soļi lopbarības kultūru paplašināšanai, sevišķu vērtību veļtījot lucernas, ābolīpa u. c. augstvērtīgāku lopbarības augu audzēšanai, sēklas apgādei u. t. t.

Js.

Piensaimniecības piegādes plāns Kroātijā.

Pēc ziņām no Agramas, kroātu Lauksaimniecības galvenajā direkcijā izstrādāts sevišķs piegādes plāns pensaimniecības veicināšanai. Šai plānā starp citu paredzēts: ierīkot divas pensaimniecības iestādes ar pensaimnieku skolām Bjelovārā un Travnikā; sariņot aroda kursus; pārveidot līdzšinējās un celt jaunas savāktuves; ierīkot jaunas kooperatīvās pienotavas; noteikt iepirkšanas novadus, kā arī realizēt dažādus citus līdzekļu produkcijas kāpināšanai un pensaimniecības ražojuumu kvalitātes uzlabošanai. Pensaimniecības iestāžu uzdevums ietilpst arī piena un piena produktu pārbaude, ražošanas organizācijas pētījumi, aronnieciskā uzraudzība, palīglīdzekļu un pienotavu mašīnu kontrole u. t. t. Plāns paredz ierīkot piecas pienotavas piena bagātos novados ar dienas kapacitāti 10.000 l katrai. Tāpat projektēts izstrādāt un realizēt pienotavu likumu, kā arī normēt un regulēt piena un piena produktu apgrozījumu.

Js.

Cuideres ezers pazūd.

Cuideres ezers, Holandes iekšējā jūrā, kas aptver gandrīz veselu trešdaļu no visas valsts, cēlies Vidus laikos kādā jūras ieplūdamā. Pirms tam tur atradās kāda iekšējā jūra, ko vecie romieši dēvēja par «Flero.» Ar savu dziļi zem ieplūstošo jūras līci, Cuideres ezeram jau kopš seniem laikiem bija liela saimnieciska nozīme, — pie šī ezera radās arī ļoti ievērojamā ostas lielpilsēta Amsterdamā. Mūsu laikos ezera tautsaimnieciskā nozīme stipri atslāba, sevišķi pēc tam, kad Amsterdamu ar kanālu tieši savienoja ar Ziemeļjūru.

Lai iegūtu ganības un aŗamzemi, valdība jau 1918. gadā nolēma uzsākt Cuideres ezera nosusināšanas darbus: lielas ezera daļas nosprostoja ar gredzenveida dambjiem un šādi radītos «polderus» izstīkņēja. Nosusinātiem polderiem izžūstot, tur radās sulīga zeme. Ar šādu paņēmienu pie Viringena salas jau nosusināts 20.000 ha liels polderis; vēl turpinās pilnā spēkā un tuvojas noslēgumam triju lielu polderu nosusināšana ar kopā 204.000 ha.

Kopš 1940. gada militārās kapitulācijas Holandē pa lielākai daļai ir atkarīga no pašu lauksaimniecības ražojumiem. Bet tā kā zemkopība uz lopkopības un pensaimniecības rēķina bija atstāta novārtā, radās nepieciešamība pēc jaunas aŗamzemes. Tas varēja notikt divos veidos: vai nu uzarot lielu daļu no līdz šim lopkopībai izmantotām ganībām, vai arī mēģinot iegūt jaunu zemi, t. i. nosusinot Cuideres ezeru.

Aŗamzemes platību paplašināja abos veidos. Tas visai labvēlīgi atsaucās uz kartupeļu audzēšanu, maizes labību un eļļas augiem. Ievērojami pastiprinājās arī sakņkopība, un līdz ar to radās svarīga eksporta prece, kas sevišķi labvēlīgi ietekmēja preču apmaiņu ar citām zemēm, sevišķi ar Franciju un Beļģiju.

Laukkopības intensīvizācijā sevišķa nozīme ir Cuideres ezeram atgūtā zemei. Tikko kāds lielāks ezera gabals nosusināts, uzsāk zemes kultīvēšanu. Tur sastopam dažādas zemes šķirnes; jaunu zemi, kas vispirms vēl ļoti jāatūdeno, tad smagu, auglīgu jūras mēslu aŗamzemi, kas gadiem ilgi var iztikt bez mēslošanas un beidzot mazākas smilšu joslas, kas nav piemērotas zemkopībai, bet izmantojamas mežu dēstīšanai.

Interesants ir fakts, ka no ezera atgūtā zeme atrodas 2—5 metrus zem jūras līmeņa. Sevišķi svarīgs uzdevums ir šīs jaunās zemes saimniekus isā laikā apmācīt, jo līdz šim tie nodarbojās kā zvejnieki un lopkopji.

Jauniegtās zemes apgabalu centrā nodomāts celt pilsētiņu 10—12.000 iedzīvotājiem. Šīs galvas pilsētas tuvākā un tālākā apkārtnē radīs arī sešas sādžas.

Zemes piešķiršana jauniem saimniekiem, kas saistās ne no izlasītiem, centīgākiem un spējīgākiem lauciniekiem, notiek dažādos veidos: vai nu to vienkārši iznomā, pie kam valsts apņemas zemi kul-

tivēt, vai arī to nodod dzimts nomā, beidzot zemi var iegūt pirkšanas ceļā. Jau daudzi tūkstoši hektaru zemes ir apsēti un to raža jau šogad nāks par labu iedzīvotāju apgādei. Viss tas notiek ar iespējami lielāko steigu, lai pati par sevi tik bagāta un auglīga valsts kā Holande varētu iztikt ar savas pašas zemes ražojumiem un kļūt neatkarīga no ievadumiem.

KURZE INHALTSÜBERSICHT IN DEUTSCHER SPRACHE.

Die volkswirtschaftlichen Aufgaben der Finanzpolitik. Nach einer allgemeinen Einleitung, in der die Umwälzung des politischen und wirtschaftlichen Denkens nach dem ersten Weltkriege in Kürze erörtert wird, kommt der Verfasser zu der Feststellung, daß der Weltkrieg der Finanzwirtschaft ein ganz neues Gesicht gegeben hat. Es stand von da ab fest, daß infolge der Einführung von Papiergeld dem Kriege keine geldliche Grenzen mehr gesetzt werden, es kann kein Krieg mehr aus Mangel an Geld verloren werden.

Das Problem der Kriegsfinanzierung war damit auf eine andere Ebene verschoben, und zwar trat neben der alten Aufgabe der Mittelbeschaffung eine neue große Aufgabe der Finanzpolitik in den Vordergrund — der Kampf gegen Inflation und Deflation. Immer aber kommt es darauf an, die Extreme zu vermeiden und die nationale Wirtschaft vor strukturellen Erschütterungen zu bewahren. Es muß darum stets ein Gleichgewicht zwischen Besteuerung und Kreditschöpfung bestehen.

Die vornehmste Aufgabe der Finanzpolitik ist also die Erhaltung der Ordnung des staatlichen und wirtschaftlichen Lebens. Wie sie im Staatshaushalt das Gleichgewicht von Bedarf und Deckung herzustellen hat, so hat sie auch die Gleichgewichtschwankungen der Volkswirtschaft abzufangen.

Private Forstbezirke der einzelnen Gesinde in Lettland. Zur Zeit sind über private Forstbezirke der einzelnen Gesinde folgende Angaben erreichbar: Materiale der Landwirtschaftszählung, die Katasterschätzungswerte in den Kreisen Bauske, Libau und Talsen, Materiale der ehem. Landwirtschaftskammer Lettlands (ca. über 40 000 ha), Angaben über die von Bolschewisten nationalisierten Forsten (ca. 200 000 ha) und die z. Zt. sich in Bearbeitung befindenden Einrichtungsmateriale der privaten Forstbezirke einzelner Gesinde des Jahres 1942. Nach vollständiger Bearbeitung der letzteren Materiale wird man die Lage der privaten Forstbezirke einzelner Gesinde als geklärt ansehen können.

Auf Grund der erwähnten statistischen Angaben, gibt der Verfasser zuerst eine umfassende Übersicht über die zahlenmäßige Entwicklung und den heutigen Stand der privaten Wäldereien. Im Jahre 1942 betrug die Anzahl der Gesinde mit Forst insgesamt 119.200, mit einer Gesamtfläche des Forstlandes 629.309 ha. Auf 1 Gesinde entfällt durchschnittlich 5,3 ha Forst. Private Forstbezirke gibt es zum größten Teil in Livland.

Eine charakteristische Eigenart der privaten Forstbezirke einzelner Gesinde ist ihre Zerbröckelung, wobei die Kleinförste viele technisch minderwertige Bäume des Waldsaumes aufweisen. Private Forstbezirke haben mit den staatlichen Wäldereien, wie es aus der Lage der nationalisierten Wälder ersichtlich ist, nur eine geringe territoriale Berührung; sie sind also als natürlich in das landw. Gesinde eingegliedert anzusehen.

Ein weiteres Merkmal der privaten Forstbezirke einzelner Gesinde ist das ofte Vorkommen minderwertiger lichter Waldschläge und unbewaldeter Flächen (prozentuell 2 Mal mehr als in den staatlichen Wäldereien).

Nach den Angaben der landwirtschaftlichen Zählung 1939, gibt es in den privaten Forstbezirken einzelner Gesinde 52% Nadelholzbäume und 48% Laubholzbäume (in den staatlichen Wäldereien — 76% und 24%). Dem Alter nach sind die ersten 3 Altersklassen (Nadelholzbäume bis 60 Jahren, Laubholzbäume bis 30 Jahren) überwiegend. Schlagreife Wäldereien gibt es sehr wenig. Indem man die Ausbeutungsnormen der nationalisierten privaten Forstbezirke der einzelnen Gesinde nach derselben Methode berechnet wie bei den staatlichen Wäldereien, kann man auf 1 ha Waldfläche normal 1,0 m³ im Jahr schlagen (in den staatl. Wäldereien — 3,0 m³).

Die Grenzen der privaten Forstbezirke und der landwirtschaftlichen Nutzfläche in den einzelnen Gesinden sind noch lange nicht als endgültig bestimmt anzusehen. Es werden noch viele Jahre hindurch Änderungen vorgenommen werden müssen, indem man für die Landwirtschaft ungeeignete Flächen in Waldfläche verwandelt. Das gilt besonders für die waldarmen Gegenden Semgallens.

Den Schluß des Aufsatzes bildet eine geschichtliche Übersicht über die bisherige Regelung der Angelegenheiten privater Forstbezirke einzelner Gesinde, wobei den früheren Forstschutzgesetzen sowie der Ausarbeitung der Forsteinrichtungspläne für alle Gesindewirtschaften besondere Beachtung geschenkt wird.

Die Rentabilität der Landwirtschaft und deren Zweige oder Kulturen. Fast 70% der gesamten Bevölkerung Lettlands leben auf dem Lande. Auf die Landwirtschaft entfallen etwa 57% der Volkseinnahmen (in der Kriegszeit dürfte dieses Prozent noch höher sein. Der Export der Landwirtschaftserzeugnisse in den Jahren 1934—1939 betrug etwa 45% vom Wert des Gesamtexports. Die Rentabilität der in der Landwirtschaft angelegten Kapitalien ist jedoch gewöhnlich niedrig gewesen, und oft weist die Erzeugung anstelle von Reinertrag in vielen landwirtschaftlichen Betrieben Verluste auf. Es ist daher besonders wichtig, die Selbstkosten der Erzeugung zu kennen, und das umso mehr in Zeiten, wenn für die Erzeugnisse feste Preise festgesetzt werden.

Die Selbstkosten der Erzeugung werden zum größten Teil mit Hilfe der doppelten Buchhaltung ermittelt. Aus diesem Grunde wurde schon vor ca. 20 Jahren in mehreren Wirtschaften Buchhaltung organisiert. Ausführliche Durchschnittsdaten stehen uns jetzt von den Wirtschaftsjahren 1927/28 bis 1938/39 zur Verfügung. Diese Daten können z. Zt. sehr gut als Korrektive bei der Auswahl verschiedener Zweige und Kulturen in den Grenzen unseres Wirtschaftsplanes dienen.

Es läßt sich feststellen, daß der durchschnittliche Reinertrag der Landwirtschaft in den erwähnten Jahren nur Ls 16,34 oder RM 8,17 von 1 ha nutzbarer Fläche bzw. 2,8% des in der Wirtschaft angelegten Kapitals ausmachte. Das weist darauf hin, daß in Zukunft in der Landwirtschaft höhere Ernten erzielt werden müssen, was zu erreichen wäre, indem das Land melioriert, mehr gedüngt, bessere Samen gesät, Wiesen und Weiden kultiviert werden. Es ist charakteristisch, daß die Resultate der Bewirtschaftung in den einzelnen Jahren schwanken. Dem liegen größtenteils die klimatischen Verhältnisse, Preisschwankungen der Landwirtschaftserzeugnisse und Arbeitslöhne zugrunde.

Die höchste Rentabilität erreichte die Landwirtschaft in Semgallen, wo der Boden für Kulturen der Feldfrüchte am geeignetsten ist. Es folgen Kurland und Livland; den letzten Platz nimmt Lettgallen ein.

Was den Reinertrag der einzelnen Landwirtschaftszweige anbetrifft, so sind die Ergebnisse wiederum sehr verschieden. In allen 12 Übersichtsjahren schloß sich bloß die Geflügelzucht ohne Verluste ab. Einer der rentableren Zweige — der Ackerbau weist nur in 1928/29 (ein in klimatischer Hinsicht sehr ungünstiges Jahr) Verlust auf. Der zweite größere Zweig — die Viehzucht — hat dagegen von 12 nur in 5 Jahren einen Reinertrag gebracht, in den übrigen 7 — Verluste. Trotzdem schloß sich die Viehzucht im Durchschnitt der Jahre 1927/39 mit positivem Ergebnis ab, indem sie einen Reinertrag von Ls 6,39 je Rindvieh aufwies. Die Schweinezucht und Schafzucht weisen durchschnittlich in 1927/39 negative Ergebnisse auf, die Bienenzucht dagegen ist im allgemeinen gewinnbringend gewesen.

Der Rentabilitätsvergleich einzelner Feldfruchtulturen zeigt, daß Gemüsepflanzen die einzige Kultur ist, die fast in allen Jahren Verluste aufweist. In Anbetracht der großen Bedeutung dieser Pflanzen in der Futterwirtschaft, wird doch ihr Anbau fortgesetzt. Indem man höhere Gemüseplanzernten erzielt, als es durchschnittlich in den Buchhaltungswirtschaften erreicht worden ist, wird sich auch der Gemüseanbau rentieren. Die übrigen Kulturen ergaben von 1933/34 bis zum Schluß des Wirtschaftsjahres 1938/39 immer Reinerträge.

Auch in den jetzigen Kriegsverhältnissen werden die notwendigen Korrektiven in der Preis- und Prämienpolitik am besten auf dem Wege der Buchhaltung zu finden sein. Falls es nicht möglich wäre, eine solche Buchhaltung in weiterem Umfange in den Privatwirtschaften zu organisieren, so wäre es wenigstens in den Staats- und Selbstverwaltungswirtschaften durchzuführen.

Blick in die Entwicklung von Modohn. An Hand von reichhaltigem statistischen Material schildert der Verfasser eingehend die Entstehung und die geschichtliche Entwicklung, sowie die jetzigen Verhältnisse und Eigentümlichkeiten der Stadt Modohn.

Der Werdegang und das Wachsen von Modohn sind von mehreren Faktoren bestimmt worden, die auch für die Entwicklung anderer unserer Kleinstädte charakteristisch sind:

1) In seinen Anfängen und nach 1925 bildet Modohn das administrative Zentrum für weitere Umgegend.

2) Schon seit den ersten Jahren findet in Modohn ein reger Warenverkehr mit den umliegenden Landgemeinden und auch weiteren Orten statt, der besonders durch die günstige Stellung Modohns als Landstraßenknotenpunkt gefördert wird.

3) Mit der Gründung des Progymnasiums und des späteren Gymnasiums gewinnt Modohn auch als Bildungszentrum an Bedeutung.

Die Stadt Modohn ist aus einem kleineren Gutshof desselben Namens um die letzte Jahrhundertwende herausgewachsen. Im Jahre 1900 wurde der Bau der Schmalspureisenbahnlinie Stockmannshof—Schwanenburg — Marienburg — Walk begonnen; die jetzige Station Modohn ist 1901 errichtet worden. Seit 1903 wird in Modohn regulärer Wochenmarkt abgehalten, und es entwickelt sich allmählich ein reger Handel, hauptsächlich mit Vieh, Butter u. a. Landerzeugnissen. In den nächsten Jahren erfolgt auch die Tätigkeitsaufnahme mehrerer Behörden. 1908 wird das Progymnasium gegründet.

Die Einwohnerzahl Modohns ist wie folgt gestiegen: 1920 — 616 Einwohner, 1925 — 1357, 1930 — 2182 und 1935 — 2357 Einwohner. Eine Statistik vom Jahre 1924 läßt erkennen, daß die überwiegende Mehrzahl von Personen, die sich in Modohn während der letzten Jahrzehnten niedergelassen haben, aus dem Modohnschen Kreise stammen (74,8%).

Die Zahl der Letten macht ca. 91% von der Gesamteinwohnerzahl aus.

Des weiteren werden die Beschäftigungs- und Altersgruppen der Einwohner in den Jahren 1925—1935 durch mehrere Tabellen veranschaulicht. Es folgen nähere Aufstellungen über die Zahl und die Größe verschiedener Industrie-, Handwerks- und Handelsbetriebe in der Stadt und im Landkreise Modohn, sowie auch umfassende statistische Daten über den Umfang der per Eisenbahn beförderten Gütermengen und die Zahl der Eisenbahnpassagiere von Modohn im Vergleich zu anderen größeren Stationen Ostlivlands.

Abschließend behandelt der Aufsatz die Wohnungswirtschaft der Stadt. Von 421 Grundstücken sind 320 (76%) bebaut. Im Jahre 1935 zählte Modohn insgesamt 318 Wohngebäude, darunter 62 (19,5%) mauerne, 172 (54,1%) hölzerne und 84 (26,4%) gemischte Gebäude. Dominierend sind einstöckige Häuser (80,8%). Die Zahl der Wohnungen beträgt 752. In der Mehrzahl bestehen die Wohnungen aus einem oder zwei Zimmern (42,2 bzw. 28,6% von der Gesamtzahl).

Die sanitäre Lage der Stadt ist als befriedigend anzusehen. Die Wasserversorgung ist im allgemeinen gut geregelt, wobei das Wasser gewöhnlich mittels Wasserpumpen (41,7% der Wohnungen) oder aus Brunnen (40,1%) gewonnen wird.

30. ZEPÍ 1943